

Gerçekçi sanattan yana, aydınlanma yolunda, insanın insanı sömürmediği, ayrımcılığın, ayrıcalıkların, din istismarı ve cinsiyetçi yaklaşımların olmadığı, eşitlikçi, barışçıl bir dünya istiyoruz... Tarafsız değiliz...

HOŞGELDİN 2023...

ARTI fanzin 1 yaşında...

Merhaba Sevgili Okurlarımız... Bir yılı doldurmanın sevincini siz okurlarımızla paylaşmanın mutluluğu içindeyiz...

Biz kimiz?

Biz, yüzümüzü ışığa çeviren günebakanlarız.
Karanlığa dönen yüzlere, ışık tutanlarız.
Karanlıkta yanan ateşböcekleriyiz.
Biz, karanlığa ılık çalanlarız.
Islığımızı ılık katanlarla omuz omuzayız.
Biz, güneşe avuç açan,
Dünyayı kucaklayanlarız.
Motorları maviliklere sürenleriz...

Bizim derdimiz ne?

Güneşten bir ışık koparmak.
Üzerinde oturduğumuz insanlığın birikimine
bir milim dahi olsa, katkı yapmak.

Nasıl olacak bu iş? Neyle yapacaksınız? diyenlere

Silahımız yoktur, kalemimizden başka.
Biz, karanlığa karşı kalem kuşananlar
Bu dünyaya kendi öykümüzü yazmaya gelenleriz.*
Kendi öyküsünü yazmaya gelenlere
Kalem uzatanlarz...

***14 ŞUBAT Öykü GÜNÜ Kutlu Olsun!**

Dijital ortamda ücretsiz olarak yayınladığımız Artı Kültür Sanat Fanzin'in 1 yıllık yayın hayatında ulaştığımız okuyucu kitlemizden çeşitli zamanlarda yazılı ve sosyal medya üzerinden destekleyici yorumlar aldık. Aşağıda bu yorumlardan bir seçki sunuyoruz.

Tüm okuyucularımıza teşekkür ederiz.
Sevgi ve saygılarımızla...

• **Cengiz Gündoğdu** - (İnsancıl Dergisi, Şubat 2022, Sayı 379) "Önümde duruyor. Artı Kültür Sanat Fanzin. Sanatın öldürücü bir yoğunlukta metalaştırıldığı bir dönemdeyiz. Sanatın ağırbaşlılığına yakışmayan çılgınca bir yarışma. Ödüller... ödüller... ödüller... sinema sanatçıları kışkıracak fotoğraflarla süslenmiş cilalı söyleşiler. Sevgilisine tek mektup yazmamış kokana kılıklı sanatçıların "büyülenmiş gerçeklik" martavalları. Başyapıtlar... başyapıtlar... başyapıtlar. Fanzin işte böyle bir dönemde önem kazanıyor. Meta sistemine karşı bir değil, birçok fanzin zorunlu."

• **Berrin Taş** - (İnsancıl Dergisi, Mayıs 2022, Sayı 382) "Bir fanzin. İnternet üzerinden okunuyor. Fotokopi çıkarılmış. Elimdeki 2. sayı. Ücretsiz. Masrafsız dergi çıkarma fikri etkileyici. Bizim gibi gece gündüz çalışarak 32 yıl her ay inatla İnsancıl'ı çıkaranları özendiriyor. Kiralık yer tutma yok. Vergi vermek yok. Her ay postaneye dergi yetiştirmek yok. Yine de bir gereksinimi karşılıyor bu dergi. Nasıl bir gereksinim olabilir bu? Öğrendiklerini anlatmak, başkalarından öğrenmek, konuşmak, tartışmak, kendine benzeyen insanlarla tanışmak... Sonra bu birliktelikten ortaya çıkan yazılar, öyküler, şiirler... Ne diyelim yolu açık olsun. (...) Artı Kültür Sanat uzun yıllar çıkmayı sürdürsün. Bir gereksinimi karşılıyorsa yoluna devam etsin."

Sosyal Medya Üzerinden Gelenler

(İletileri gönderenlerden izin alınmadığı için ad ve soyadlarını yayınlamıyoruz.)

• Emeğinize sağlık. "Cam tavan"ı okudum. Yazarı bir mühendis. Türkiye içler acısı... Kadınların durumu daha içler acısı... Yine de kadınlar verdikleri mücadeleye haklarını söke söke alacaklar. Engel ne? Engel kim? diye soran olur mu acaba?

• Selmacım emeğine sağlık, neredeyse her açıdan kadının iş gücüne katılım durumu ve engellerine değinmişsin, ben de keyifle okudum. YASAD duyuru kanalıyla da dernek genelinde de, yazının yayınlanması için konuyu istişare edebiliriz. Ayrıca derginin tümü çok keyifle okunacak içerikte, teşekkürler paylaşımın için.

• Günaydın, TÜİK verileri endişe verici. 2021'de kadının iş gücüne katılım oranı sadece 30,9%.

• İlk dikkatimi çeken "Cam Tavan" sendromu yazısı oldu. Özellikle kadınların bilişim teknoloji konusunda bir hayli geride olmaları tabii ki üzücü...

• Merhaba arkadaşlar, Fanzin'i sindire sindire okuduktan sonra yazmak istedim. Öncelikle emeği geçen herkes sağ olsun, var olsun. Hem içerik hem de görsel olarak doyurucu bir yayın olma yolunda büyük adımlar atılıyor. Benim hoşuma gitti. Teşekkürler.

• Sabaha karşı uyandım ve Fanzin'i okumaya başladım. Yarisında uyuyakalmışım. Yine çok güzel yazılar var. Bunun basılı dergi olması lazım.

• Şükran bu dergiyi her okuduğumda, keşke basılı bir yayın olsaydı, altını çizer, notlar alır daha rahat okurdum diye düşünmüş-

tüm. Yine aynı duygu oluştu. Adeta kitap gibi, bilgi dolu bir yayın. Konuların sunumu ve katılımcıların yorumları, ayrı bir tat katıyor, gerçekten. Fark yaratıyorsunuz, analizlerinizle. Çok yararlanıyorum. Modernite/Postmoderniteye geldim, bugün inşallah bitireceğim. Sizi tebrik ediyorum

- Fanzin için teşekkürler. "Menemen'den Madımak'a ne çok "şey" değişti" yazının başlığına (!) işareti gerektiriyor. Yazıda (bence) en önemli eksiklik, dönemin cumhurbaşkanı ve başbakanının rezilce sözlerinin yer almış olmasıdır. Ahmet Say'ın anlatılması çok yerinde olmuş. Oğluna ilk piyanoyu almasının anlatılması güzel bir ayrıntı. Fakat ondan daha güzeli oğluna aldığı ilk (denilebilirse) müzik aletinin macerası çok daha ilgi çekicidir. Yazarımız onu bilmiyor olabilir... Bir gün ben bir iki satır yazarım. Şiiri çok severim, çok şiir kitaplarım var ve her fırsatta okurum. Fakat şiir değerlendirmesinde kendi yüreğimin sesini dinlerim. Bu şiirde ilk kez bir kelime öğrendim; "Sümbülü." Sümbülü elbette bilirim, ama "i" takılına rastlamamıştım. Belki de unutmuşum. Doğrusu yakışmış. Koreli yönetmeni ve "Dünyayı Taşıyoruz'u tekrar okuyacağım. Yeni Fanzinler'de buluşmak dileğiyle.

- Dergi süper Kim Ki-duk'u yuttum adeta. Çok yeni bilgiler... 2020'de Letonya'da covidten ölmüş. Bunu da bilmiyordum. Harikasınız valla. Çok teşekkür ederim.

- Müziğin asıl kaynağı yürekdedir, diyor. Diğer sanat dallarında olduğu gibi taklit yoktur, o yüzden daha yaratıcıdır, diyor. Bu önemli bir saptama olabilir.

- Artı FANZİN için teşekkürler. Emeklere helal olsun..

- Suna Can'a selam olsun. Çocukların ve gençlerin önüne geçmeden belki yanlarında, ama daha çok arkalarından yürüyerek ıslık çalmaya devam ediyoruz. Oktay Akbal'ın ölüm yıldönümünde ilk kitaplarından biriyle

anılması çok güzel. Felsefe yazısı için ayrıca teşekkürler. Belki daha önce sormuşumdur. Fanzin sadece sanal ortamda mı yayımlanıyor.

- Felsefe ile ilgili yazı da on numara hele İslam felsefesi... Gazali, okuduğum bir kitapta "Sıradan insanlar felsefeye bulaşır, dindenden çıkarlar" demiştir. Felsefe de Aristo ve Platon gibi güçlü fikirleri var.

- Ellerinize sağlık çok dolu gözüküyor okuyamadım, şiiri okuyabildim sadece annem, yengem geldi aklıma birlikte çeyiz yaparlardı kızlarına o günleri hatırladım da çok mutlu oldum.

- Sevgi Soysal'ın Yürümek üzerine güzel bir sunum... Çıkarımlar ilginç. Hep varmış, hep var olacaktı gibi gelen toplumsal ilişkilerin insan yapımı olduğunu, dolayısıyla yıkılabileceğini, yerine daha insancıl olanın kurulabileceğini sezdiriyor. Bu vesileyle selam olsun. "hayatın gerçek emekçisi" kadınlardır diyen Sevgi Soysal'a ve Sevgi Soysal'ın anısına, Taksim'de 7/24 açık Sevgi Soysal Kütüphanesi'ni açan İBB'ye saygılarımı sunuyorum.

- Teşekkürler... Ben de dün okuduğumda aynı sonucu çıkartmıştım. Bize değişmez, kutsal olarak dayatılan tüm değer ve kurumların insanlar tarafından oluşturulduğu ve yine insanlar tarafından geliştirilip dönüştürülebileceği sonucunu çıkarttım. Aydın'a da teşekkürler ve selamlar.

- Gördüğün gibi "Fanzin" meraklısı için çok önemli bir boşluğu dolduruyor. Tartışmalar, düşünce çeşitliği içinde olayların daha iyi kavranmasını ve hatta Oktay Akbal'ın dediği gibi "sözcüklerin derin anlamının" ne olduğunun belirlenmesinde, işe yarıyor. En büyük eksikliklerimizden biri de bu sözcüklerin derin anlamını bilemememiz. Magazin basını bizi ne hale getirmiş.

Artı fanzin 1 yaşında / 1

Okuyucu Yorumları ve Sosyal
Medya Üzerinden Gelenler /2

Alayın Kızları
Neslihan Akbay / 4

Katılımcı Yorumları
Gülay Yeşilipek / 8
Aydın Karaküçük / 9
Hüray Kılıç / 9

Senaryosu Sosyal Deneylere
Dayanan Filmler - 2
Şükran Ceyhan / 10

Bir Tablonun Yolculuğu ve
Osman Hamdi Bey
Hüray Kılıç / 21

Otobüsler Zamanında Gelse
(Öykü)
Suna Can / 24

Yitirdiklerimiz
Bir Işık İnsanı Ertuğrul Abi
Şükran Ceyhan / 26

Ustam Sarper Özsan
Mustafa Tabak / 27

Bilmece Değil Bu (Şiir)
M. Nuri Karaküçük / 27

04 Haziran 2022 tarihinde irdelendi.

ALAYIN KIZLARI* Mucize Özünal

Neslihan AKBAY

“Zamana Yenilmiş Ömürler”

Alayın Kızları romanı, *Toprakkale* denilen hudut kasabasındaki bir alayda ilk gençliğe adım atmış yedi kızın öyküsünü anlatır. Okula giderken bindikleri kızaktaki çocuklukları, memleketin dört bir yanına dağılmaları ve farklı yaşama evrilmeleriyle son bulur. Hayata tutunma çabaları kimi zaman acımasız erkeklerle, kimi zaman ülkenin içinde bulunduğu siyasi iklimle başarısız olur. Yazar: “Acı her zaman kadınlara yaşamı duyumsatır, yaşama daha fazla bağlanır kadınlar, erkeklerse karşılaştıkları ilk acıyla koparlar yaşamdan” dese de her zaman geçerli olmaz bu durum.

Karakterler

Zeynep- Kızıl kahverengi saçlı, güleç yüz- lü, yüz kemikleri çıkıktır. Çocukluğunda arkadaşlarını bir araya toplayıp onlara kendi uydurduğu şeyleri anlatır. (Mucize Özünal da bir röportajında kendi çocukluğuyla ilgili aynı şeyi söyler.) Anadolu’dan üniversite okumak için çıkar, hukuk fakültesini bitirip sonrasında bürokrat olur. Kiminle nasıl bir evlilik yapmıştır bilemeyiz. Oğlu kendi çocukluğunun geçtiği yerde askerdir. Oğlundan gelen mektuptan çıkan eski fotoğrafa bakıp alayın kızlarını çocukluğuna duyduğu özlemle bir araya getirmeye karar verir Cahide ile birlikte.

Güzin hastane odasında çıkan bir yangında öldüğünden, Gönül ise gönül verdiği devrim yolunda öldürüldüğünden bu çağrı onlara hiç gitmeyecektir. Buluşmaya sadece üç kişi gider. Cahide ve Zeynep otel odasına çıkarken Ayşen otele girer. Lobiye oturarak arkadaşlarının gelmeyeceği tedirginliğiyle gözünü giriş kapısına diker. Acaba Ayşen'in yalnızlığı karşılık bulacak mıdır? Bunu bulamıyoruz kitapta. Kanımca tamamlanmak istenen bir son bırakmış bize yazar.

Cahide- Yeşil gözlü, sarı saçlı, kasabanın yerlisidir. Babası Kürt, annesi Kazak beyinin kızıdır. Babası onu tanıyamadan öldüğünden vali konağında annesi ile beraber yatılı kalırlar. Konağa gelen ülkücü müzik hocasından (Ziya) hoşlanır. Aralarında çok yaş farkı olmasına karşın evlenirler. Kocasından şiddet görür. Kocasını tutuklanınca onu boşar. Ziya oğlunu Cahide'nin elinden alır ve ona düşman eder. Yıllar sonra Ziya alkolik bir kumarbaz olur, bıçaklanıp öldürülür Adana'da; Cahide ise başkemanlı olur. Ama oğluna doyamadan ve barışmadan kanlı giysileri Bekaa'dan gelir. Kendi tabiriyle 'Oğlunun dirisini Ziya'ya ölüsünü Bekaa'ya kaptırmıştır.'

Ayşen- Levazım subayının kızıdır. İnce, buğday saçlı, kırmızı tombul yanaklı. Sevgisiz bir ailede büyümüş. Babası kaçakçılık yaparken yakalanınca Ford marka otomobilinde intihar eder. Ayşen ve annesi dedesinin evine taşınırlar. Anne kısa süre sonra evlenir. Ayşen yalnızlaşır, bu sıkılmışlıktan kurtulayım derken çürümüş değerleri olan Selim'e tutulur. "Bey soyunun zalim, bencil, doymaz ruhu beni içine çekti. Bana sahip çıktı. Kirli Beyoğlu gecelerinden

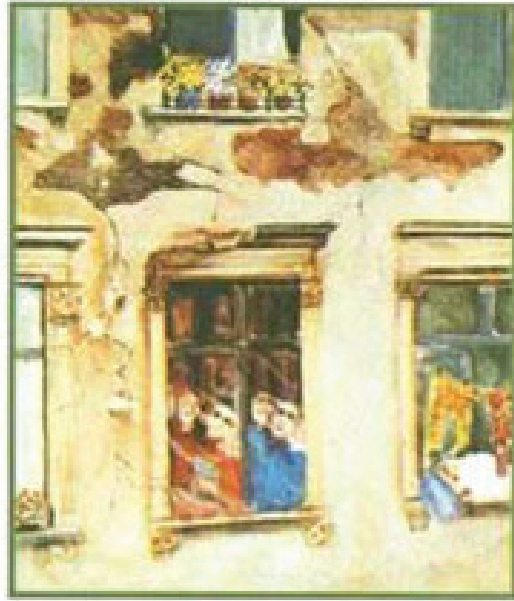
sonra bulduğum ak bir zambaktım ben içten içe kazanmaya tutkulu. Selim'le tutkuya tutkulu zehirli bir zambak oldum sonunda" diyerek uzun yıllarını Selim'e nasıl heba ettiğini açıklar mektuplarında Zeynep'e. Zeynep'ten gelen çağrı, hayatını geri almak için son şansdır belki de.

Gülay- Kara gözlü, kara derili, uzun ve kemikli elleri vardır. Köle pazarlarında satılan Afrikalı atalara kadar uzanır soyu. Karalığı acısının da kaynağı olur. Bu yüzden öfkeli. Annesinin erken ölümüyle erkenden büyümek zorunda kalır. Kitaptaki "Yaralarımı merakla, deneyle, gözlemlerle, en çok da bilgiyle örttüm" cümlesiyle mutluluğu kesinlikle arayan bir bilim insanına dönüşme sebebinin açıklar. Yurt dışında bir mühendislik progra-

Mucize Özünal

ALAYIN KIZLARI

ROMAN

mina katılarak ödülleri alır. Bir gün kariyerine veda ederek trenle Anadolu'ya döner kendi yaşamını ele geçirmek için. Ama bu macera kısa sürer. Çünkü "Döner her şeyi başka türlü bulur, giden de gittiği gibi dönmez." Bu yüzden üzerinde "Hudut alayının kızları, sizler kadar cesur değilim, başışlayın" yazan bir telgrafla buluşmaya gideceğine dair, son ana kadar beslediği umudu da tüketmiş olur.

Gönül- İnce, uzun boyludur Her sabah annesinin verdiği kurabiyeleri okul bahçesine girer girmez kapıcının küçük kızı Dilan'a verir. Babası görevle İtalya'ya gönderildiğinde annesi ile ekonomik anlamda sıkıntılı günleri olur. Anne daha sonra Hintli birisiyle ilişki yaşar. Bu onun için dönüm noktası olur. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Yatılı okula gitmeye karar verir. Ardından üniversite. Her şeyi öğrenip çok şeyi değiştirmek ister. Devrimci Halil'den çok şey öğrenir ama bir gün Halil öldürülür. Bir başka dönüm noktası da bu olur Gönül için. Hayatının aşkını hayranlık sanıp iskalamıştır. Bu yüzden Zeynep'i sık sık görmesine rağmen konuşmaz. Mektuplaşmalarında Zeynep'e bu durumdan bahseder. Dünyayı değiştirmeye adanmış ömrünün son bulduğu haberini gazetelerden öğreniriz.

Güzin- Ufak tefek gövdesi ve kıvrık saçlıdır. Çocukken arkadaşlarına kartondan yaptığı kuklalarla oyunlar sergiler, babası Nuretin Kumandan bu durumdan hoşlanmadığı için yakaladıkça döver. Ancak Güzin ileride tiyatrocunun olmayı kafaya koymuştur. Olur da. Hatta kendi tiyatrosunu kurar. Kendini var etmeyi, yaşamı çoğaltmanın yolu olarak görür tiyatroyu. Tiyatronun kundaklanmasından sonra ağır bir depresyona girer. Tedavi gördüğü hastanede çıkan yangında ölür.

Mine- Zeynep'in ablasıdır. Uslu, güzel ve bakımlıdır. Gençliğine bakarak sıradan hayat süren sıradan bir insan olduğunu, bu yüzden yetişkin halinin kitaba konu olmadığını söyleyebiliriz.

Dil ve anlatım:

Yazarın kalabalık bir karakter kümesini çözümlediği 140 sayfalık roman üçüncü tekil anlatımla başlar. İlerleyen bölümlerde birinci tekil anlatım da kullanılmıştır. Akıcıdır. Olaylar; yazar, mektuplar, magazin haberleri, ölüm ilanları, oyundan bir bölüm, eski Ford marka otomobil nesnelere kullanılarak anlatılmaktadır.

Konu edilen kızların maceraları aile geçmişleriyle beraber verildiğinden bu durum romana derinlik katmış. Bu durum karakterlerin zihinsel ve duygusal dünyalarını anlamamızı kolaylaştırır da yazar geçmişte çok kaldığı için bugüne döndüğünde okur, zamandaki sıçramaları takip edemeyebiliyor.

Toplumsal çözümleme:

Alayın kızları buluşmak isterken kendileriyle yüzleşirler. Okur, bu buluşmanın peşinde giderken Türkiye'nin toplumsal değişiminin izini sürer. Roman değişik zaman dilimlerinde geçer. Kızların ailelerinin hayat hikayeleri 1900'lü yılların başına kadar gider.

Ataerkin bakış açısını, toplumda kadına yönelik baskı ve cinsel şiddeti, Sitare'nin teyzesinin kızı Nezihe'ye uzak akrabaları tecavüze yeltendiğinde, Nezihe'nin aşağılanma korkusuyla intihar etmesinde buluruz. "Karpınar'ı geçtikten sonra başlayan çölün, tinsel çölün de başlangıcı olduğunu, benliklerimizi geliştirmeyen asıl çölün bu tutucu kentlerin kapılarında başladığını bilmezdim" diyerek bu topraklarda yaşanan acılardan Zeynep'in de payına düşeni aldığını görürüz.

Gençlik yıllarının geçtiği hudut kasabası 2. Paylaşım Savaşı sonrası zamandır. ABD ile ilişkiler hızla gelişmiş, Marshall yardımları ile ulusal politikardan sapılmış ve toplumun her alanında çürüme görülmüştür. İstifçilik ve yol açtığı karaborsa, hayat pahalılığı ciddi boyutlardadır. Bu soruna kitapta Ayşen'in babasının karaborsa ürünlerinin kaçakçılığını yaparken yakalanması üzerine utancından intihar etmesinde görürüz. Ayşen'in önce

babasına, sonra kocası Selim'e ait olan Ford marka otomobil ulusal politikardan sapanın simgesidir.

Savaş sonrası siyasi atmosfer de çalkantılarla doludur. Toplumda hakim olan değerlere ve yaşam biçimlerine karşı geliştirilen radikal protesto gösterileri, isyan ve boykotlar... Gençlik toplumda meydana gelen sorunlara en çok duyarlılık gösteren kesimdir. Bunu Gönül'ün ve aşık olduğu Halil'in güzel bir ülke hayaliyle çıktıkları yolda canlarını bedel olarak ödediklerinde görürüz.

90'lı yıllar... Baskı ve inkar politikalarının yol açtığı şiddet coğrafyasında ülkenin gençlerine reva gördüğü geleceği Cahide'nin Bekaa'dan gelen ve içinde oğluna ait kanlı giysiler bulunan pakette görürüz.

İzlek

Geçmiş, bugün ve gelecek bütündür. Geçmişle yüzleşmeden bugünün sorunlarına çözüm bulamayız. Çünkü yeniyi doğuran eskidir.

Çatışmalar

Toprak mülkiyetinin parçalanması ve sanayileşme çatışması- Selim'in babası Ekrem, topraklarını satıp devlet ihalelerini almaya başlar. İzmir'e taşınırlar ama karısı hayal ettiği bağları ve Paskalya törenlerini bulamaz. Sanayileşme toprak mülkiyetini parçalamıştır. Konak yaşamından apartman yaşamına geçirmiştir.

Devletle devrimciler arasındaki çatışma- Gönül ve Halil öğrencidir. Emperyalist politikalara karşı çıkan devrimcilerin her haksızlığa karşı çıkacak yürekleri vardır. Devletin ise silahlı koca bir ordusu ve emniyet teşkilatı vardır. Devrimciler eylemlilikleri sırasında ya öldürülürler, ya tutuklanırlar. Tutuklanmayanların fotoğrafları arananlar ilanında duvarları süsler.

Güzin ile toplum arasındaki çatışma- Güzin'in ülkede yok edilen aydınlanmanın ateşini yakmak için kurduğu tiyatro kundaklanır. Kendini var edeceği yegane mecra yok edilmiştir. Delirir.

Cahide ile kocası arasındaki çatışma- Ziya geçmiş travmalarının iç dünyasında yarattığı nefretle başa çıkmak için nefretinden daha büyük bir ülküye yönelir. (Okullardan Tonguç'un piçlerini (!) silip süpürmeye) Ama gene de bu duygudan kurtaramaz kendini. Cahide'ye baskı uygulayarak konservatuvar sınavlarına sokar, yetmez şiddet uygular, yetmez oğlunu elinden alır, gene yetmez kendi yok oluşunu sağlar. Nefreti galip gelmiştir.

Ulusal politikalar ile liberal politikalar çatışması- Gülay Amerika'dan döndüğünde trenle Anadolu yolculuğuna çıkar. Ulusal politikaların göstergelerinden biri memleketin dört bir yanına dağılmış demiryolu ağıdır. Ancak Gülay, kısa süre sonra eskiye dönüşün mümkün olmadığını anlayarak bu yolculuğu sonlandırır. Ulusal politikardan vazgeçme sürecinin geriye döndürülemeyeceğini gösterir gibidir bu. Selim'in babasının aldığı Ford marka otomobil; demiryolu öncelikli ulaşım politikasının, karayolu ağırlıklı politikaya dönüştüğünün simgesidir.

Yazar Hakkında

Mucize Özunal, 15 Mart 1947'de Çamlıca'da doğar. Annesi *Sare Hanım* ev hanımı, babası *Kâmuran Bey* bir askerdir. Çocukluğu babasının mesleği nedeniyle Anadolu'nun birçok yerinde geçen yazar, bunu eserlerine yansıtır.

Babasının tayini nedeniyle eğitimine Konya'nın Hadim ilçesinde devam eder. Bu okul, yazarın düşünsel ve imgesel dünyasının temelini oluşturur. Konya Kız Lisesi'ni bitiren *Mucize Özunal*, üniversiteyi bitirdikten hemen sonra İstanbul'da avukatlık stajına başlar, sınıf arkadaşı *Recep Öztürk* ile evlenir. Avukatlık stajını bitirdikten sonra Ankara'da Köy İşleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nde raportör avukat olarak göreve başlar. Eşiyle beraber Aydın'a yerleşir, burada üç yıl serbest avukatlık yapar. Bu üç yılın sonunda cumhuriyet savcısı olabilmek için Adalet Bakanlığı'na başvurur. Savcı olarak ilk görev

yeri Denizli'nin Sarayköy ilçesidir. Daha sonra sırayla Elmalı, Ermenek, Ereğli ve Zile İlçelerinde savcı olarak çalışır. Yaşanılan bu süreçte eşinin tayininin farklı bir yere çıkması ailenin bir arada kalmasını engeller. Bu nedenle *Mucize Özünal* ve eşi devletteki görevlerinden istifa ederek serbest avukatlığa dönerler.

Sanatçının edebiyatla ilk teması yazıyla değil, sözlü anlatımla başlar. *Mucize Özünal*'ın, çocukluğunun geçtiği Hadim'de arkadaşlarını etrafına toplayarak masallar ve hikâyeler anlatması onun yazarlığa ilgisinin ilk adımıdır. Aynı şekilde ortaokul ve lise yıllarında yazdığı kompozisyonlarda aldığı dereceler yazarın başarısını gösterir. Lise yıllarında okul programlarında yaptığı konuşmalar, Konya'nın yerel gazetesinde yayımlanır. Daha sonrasında *Mucize Özünal* ismi dergi ve gazetelerde daha sık görülür. Dergi sayfalarında roman ve hikâyeleri yer almaya başlar. *Yeni Konya* gazetesinde "Yalnız Ruhlar" isminde romanı tefrika edilir. 1965'te ise *Şölen* dergisinde "Fesleğenler" ve "Gecelerin Kralı" öyküleri yayımlanır. Bunlar yazarın yayımladığı ilk öykülerdir. Daha sonrasında ise *Varlık* dergisinde "Mıstalli" öyküsü, *Çağdaş Türk Dili* dergisinde "Tohum" öyküsü yayımlanır. Öykü ile başlayan yazar, roman türün-

de de eserler kaleme alır. Bunların üç tane-sini biyografik roman oluşturur.

Kara Cümle adlı biyografik romanında matematikçi *Cahit Arf*'in hayatını anlatır. *Dar Köprü'nün Dervishi*'nde *Ahmet Adnan Saygun*'un hayatı biyografik roman tarzında kaleme alınır. *Sahte Şafak* romanı aslında bir aldatma ve aldanışın öyküsüdür. Varoşlarda başlayıp holdinglere uzanan bir

serüven çevresinde çelişkiler anlatılır. (Çelik, 14 Ekim 2019).

Mucize Özünal, eşiyle birlikte Kuşadası'na yerleşir. 1989'da eşiyle anlaşmalı olarak boşanarak yollarını ayırır. *Yazar* çocuklarıyla birlikte yaşamını Kuşadası'nda sürdürür.

Kaynakça: HARS AKADEMİ Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi Yıl 2, Sayı 4 Aralık 2019, s. 374-389.

* Mucize Özünal, *Alayın Kızları*, Can Yayınları, İstanbul, Basım Yılı 2000.

Katılımcı Yorumları

Gülay YEŞİLİPEK - "(...) denizin güzelliği dalgasından, yaşamınki ölümdendir." "Alayın Kızları" romanında yazar *Mucize Özünal*'ın betimlemeleri, dili beni çok etkiledi. Yaşamdan, yaşanmışlıklardan damıtılmış bir dil diyebilirim. Romanda Zeynep'in annesi Sitare'nin ölümü üzerine yazdığı satırlarda, yaşam yolculuğuna anlam katanların ancak ölümü yendikleri... vurucu bir etki bırakıyor:

"Aslında gerçek ölüm acısını insan bir kez, yalnızca bir kez tadar. Yaşamla ölümü bir bütün olarak kavratan şey, o ilk acıdır. İlk ve son kez yaşamınızın ortasını deler geçer. İlk ölüm acısı yaşamınızda bir delik açar. Sonraki ölümler o kara delikten geçer gider, yaşamın sonsuzluğunda kaybolur. İlk ölüm acısı canınızdan ürettiğiniz canın acısıysa eğer, dağlandınız demektir. Korkmayın artık, ölümler size bir şey yapamazlar. Ölümlere yatkınlaşmışsınızdır, bu da yaşama sarılmanızda size güç verir. Bu yaşamın sizi teslim almasıdır. Çünkü denizin güzelliği dalgasından, yaşamunki ölümdendir. Ve bir gün o ilk mezarda sizin için bir yer açıldığını görürsünüz, vakit gelmiştir, kararlı bir yolcunun telaşsızlığı ile ölüme hazırlanırsınız. Yaşamda bütün ayrıntıları ve yaşıyor olmanın sorumluluğunu kavrayarak yaşamışların telaşsızlığıdır bu. Belki de bunun için yaşamlarını özel bir göreve dönüştürebilenler ölümü yenenlerdir..." (s. 88)

Aydın KARAKÜÇÜK - "Alayın Kızları" romanına önce biçim olarak bakmak istiyorum. Biraz dağınık bir anlatım olduğunu söylemeliyim. Yedi kızın tek tek birkaç kuşak geriden gelen anlatımı romanın bütünselliği düşünlüğünde kafa karıştırıcı olmuş. Kısaca roman birbirinden bağımsız öykülerden oluşmuş denebilir. Öyküleri birleştiren unsur da sadece çocuklukları birlikte geçmiş kızlar... Bu bağlantı romanın sonuna kadar "belki sağlam bir örge çıkar" diyerek beklememe karşın oldukça zayıf geldi. Sanırım yazar bunu bilerek yaptı. Nitekim son buluşmaya karakterlerin çoğu toplanamadı. Türkiye'nin heterojen yapısı içinde her biri bir yerlere savrulup kalmıştı.

Romana içerik olarak bakmak her bir öyküye tek tek bakmayı gerektiriyor aslında. Öyküler kendi başlarına oldukça güçlüler. Türkiye'nin içinden geçtiği toplumsal ve siyasal dönemleri öykülerdeki karakterler üzerinden yaşıyor yazar. Her bir öykü belgesel tadında... Kimi tümceler öykülerden bağımsız birer felsefi anlamlar taşıyor denebilir. Örneğin; "Hiçbir Führer boşuna çıkmaz bir molozdan" Yazarın kalemı çok güçlü. Sanırım mesleğinden de epey yararlanmış. Ama keşke o da olsun. Bundan da söz edeyim diyerek kalabalık bir karakter kümesi yerine daha az ama daha ayrıntılı bir roman yazsaymış. "Alayın Kızları" kendi içinde en az altı yedi roman çıkacak denli malzeme barındırıyor.

Hüray KILIÇ - Yazar Mucize Özünal'ı ilk kez bu romanıyla tanıdım. Dili ve canlandırmaları romanın bel kemiği bence. Doğa betimlemeleri de çok canlı. Özellikle Gülay'ın tren yolculuğundaki anlatımıyla Anadolu'yu geziyoruz. Ancak roman karakterleri ve örgesi okuyucuyu zorluyor.

Çocuklukları birlikte geçen alaydaki kızların, genç kız ve yetişkin dönemlerinde yaşadıklarıyla Türkiye'deki toplumsal değişimini de görebiliyoruz.

Romanın sonunda otele üç arkadaş geliyor. Ancak Ayşen iki arkadaşın buluşmasından habersiz resepsiyonda bekliyor. Yazar sonucu okuyucuya bırakmış. Acaba Ayşen'de Zeynep ve Cahide'ye katılıyor mu?

26 Şubat 2022 de irdelendi.

Şükran CEYHAN

Senaryosu Sosyal Deneylere Dayanan Filmler - 2

FİLMİNİN KÜNYESİ

Film Adı: Das Experiment (Deney)

Yönetmen: Oliver Hirschbiegel

Senarist: Mario Giordano, Don Bohlinger, Christopher Darnstadt

Oyuncular: Moritz Bleibtreu, Christian Berkel, Andrea Sawatzki, Oliver Stokowski, Wotan Wilke Möhring

Yapım yılı: 2001

Ülke: Almanya

Dil: Almanca

Aldığı ödüller: 2001 Almanya Bavyera Film Ödülleri "En İyi Yönetmen", "En İyi Senaryo" ve "En İyi Görüntü", Torino'da "Turin Özel Ödülü"

Alman yazar *Mario Giordano*'ya ait Stanford Üniversitesi Psikoloji Bölümü Profesörü *Philip Zimbardo*'nun 1971'de yaptığı Stanford Hapishane Deneyi'ni anlatan "Kara Kutu" (Black Box) adlı kitabından senaryolaştırılmıştır. *Philip Zimbardo* bu deneyi yapma amacının uygun şartlar ve durumlar oluştuğunda insanlara verilen kontrolsüz gücün, onları nasıl zalimleştireceğini göstermek olduğunu söylemiştir. 2001 yılında çekilen "Das Experiment (Deney) bu sosyolojik deneyi konu alan bir Alman filmidir. Film başlangıçta *Zimbardo*'nun deneyiyle bire bir örtüşmektedir. Ancak daha abartılı bir biçimde

kurgulanmıştır. Film, deneklerin bu deneyi bir oyun, bir yanılsama olduğunu bildikleri halde, rollerini gerçekmiş gibi benimsediklerini, olayı bir kişilik çatışmasına dönüştürdüklerini göstermektedir. *Zimbardo*'nun deneyinde de filmde de toplumsal yaşamda bireylerin yetki ve kontrol sahibi oldukları zaman, bu yetkilerini diğer bireyler üzerinde acımasızca kullandıklarına işaret edilmiştir.

Filmin Özeti:

Bir deney nasıl çığrından çıkar? Yapay hapisane ortamında, herhangi bir sadist eğilime ya da psikolojik rahatsızlığa sahip olmayan sıradan insanların, hapisane gibi katı kuralların ve disiplinin hakim olduğu bir ortama girmeleri durumunda birbirleriyle ne türden ilişkiler geliştirecekleri irdelenmiştir. Ayrıca ne kadar sürede bireyin kendi benliğini ele geçirerek yabancılaştıracağı ve bu süreçte bireyin bu yabancılaşmaya ne denli uyum sağlayacağını da görmek amaçlanmıştır. Deneyde sıradan insanlar bir süreliğine bir hapisanede gardiyan ve mahkum rollerini almış, bilim insanları da onların davranışlarını gözlemlemiştir. Başta, sıradan insanlar olan bu gruptaki herkes deneye katıldıktan sonra hayatlarının nasıl böylesine değiştiğine anlam veremeyeceklerdir. Çünkü deney başlı başına basit bir gözlemden bir vahşete dönüşecektir. Bir insan, bir insana en fazla ne kadar işkence edebilir? Ruhsal? Bedensel? Yoksa ömür boyu yaşayacakları bir travma mı? Filmin başrolünde yer alan *Moritz Bleibtreu*, Tarek Fahd isimli amaçsız, günü yaşayan, gazetecilik ve taksi şoförlüğü yapan bir maceraperesti canlandırır. Bir ilanda, bir araştırma şirketinin bir grup kişi üzerinde deney yapacağı ve bunun karşılığı olarak katılan deneklerin 4.000 mark kazanacağını yazar. Tarek için bu hem kolay para, hem de bir maceradır. Aynı zamanda bu deneyde yaşadıklarını gizlice kaydederek haber yapacaktır. Deneyde bir hapisane ortamı yaratılır. Katılan denekler gardiyan ve mahkum olarak iki gruba ayrılacak, sonra gözlemle-

neceklerdir. Her türlü koşullar buna göre hazırlanır, bilim insanlarının tek unuttuğu nokta ise güvenlidir. Bu da günler geçtikçe deneklerin deneyi ele geçirmelerine sebep olacaktır. Sekiz gardiyan, on iki mahkum, dört tane koğuş. Her koğuştaki üç kişi. Herkes tek tip kıyafet giyecek, yiyecekler günde üç öğün. Her bir mahkum ismiyle değil numarasıyla çağrılacaktır. Başroldeki Tarek, 77 numaralı mahkumdur. Tarek'in koğuş arkadaşı askerlik kimliğini saklayan her koşula dayanıklı bir subay fakat pasif görünen bir insandır. Elinizde güç olsa ne kadar değişirsiniz? Deneyin can alıcı sorularından biri budur. Filmdeki hapisanede kendilerinin deneyin sadece basit bir parçası olduğunu düşünen ve iki hafta sonra her şeyin biteceğini sanan karakterler gün geçtikçe işin aslının böyle olmadığını çok iyi anlayacaklardır. Deneyde gardiyan rolünü üstlenen sekiz kişi, ellerine geçen gücü kontrolsüz bir şekilde kullanarak mahkumların hayatında unutamayacakları acılara sebep olacaktır. Başlarda bir iktidar oyunu gibi görünen ve gardiyanların ellerine geçen bu otorite, şiddet olgusunu getirecektir. Deneyin beşinci gününde görevli kadın doktor bu gücün kendi aleyhlerine sonuçlanacağını görür ve deneyin bitirilmesini ister ancak deneyin başındaki profesör buna izin

vermez. Deney amacından çıkar, gardiyan ve mahkumların bugünden sonra aklındaki soru ise: "Neden burdayım?" olur. Başroldeki 77 numaralı mahkum Tarek için ise çocukluğunda yaşadığı psikolojik sorunlar bu hapisane ortamında gün yüzüne çıkar. Kapalı ortamda kalmaktan korkması onu panik atak krizinin eşiğine getirir. Deneyin sonunda en çok şiddet uygulayan gardiyanın Tarek'e söyledikleri ise tam bir ironidir: "Ama her şeyi sen başlattın."

Gerçek hayatta deneydeki mahkumlar, öğrenciler arasından ücret karşılığında seçilmiştir. Filmde ise toplumun çeşitli kesimlerinden seçilen deneklerle yapılmıştır. Gazete ilanındaki bir araştırma için başvuran adaylar çeşitli testlerden geçirilir. Önemli duygusal sağlık sorunları olmayanlardan yirmi erkek denek seçilir. Bu kişiler, bittiğinde para ödülü alacakları bir deneye katılırlar, rastgele yapılan bir seçimle, sekiz gardiyan ve on iki mahkum olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Deney başlamadan katılımcılar deney hakkında bilgilendirilirler, haklarının ne olduğu anlatılır, can güvenlikleri garanti edilir. Denekler ya verilecek para için ya da yaşamlarına farklı bir deneyim katmak amacıyla bu deneye katılmışlardır. Film gerçek deneyden farklı bir şekilde bitirilse de sonuç her ikisinde de de-

neyin tamamlanamamasıdır. Aşağıda filmin, gün gün nasıl trajik sona doğru hızla tırmandığını görüyoruz.

Birinci Gün: Grupların belirlenmesinin ardından denekler için oluşturulmuş özel hapisaneye getirilen mahkum ve gardiyanlardan kendilerine verilen gardiyan üniforması ve mahkumlar için tek tip beyaz diz üstü elbise görünümlü kıyafetleri giymeleri istenir. İlk başlarda hem gardiyanlar hem de mahkumlar neşelidir. Bütün yaşayacaklarının bir deney ve oyun olduğunu düşünmektedirler. Gardiyanlar üniforma, kelepçe ve coplara beğeni ile bakarken, mahkumların kıyafetlerini beğenmedikleri görülür. Mahkumlara özellikle giydirilen giysiler, çuval görünümlü, vücut hatlarını belli etmeyen hiçbir özelliği olmayan, onları kimliksizleştirmeye yönelik giysilerdir. Üzerlerinde sadece numaraları yazmaktadır. Zaten bundan sonra da isimleriyle değil numaraları ile çağrılacaklardır. Böylelikle mahkumların bireysel kimliklerini yok etmek amaçlanmaktadır.

Gardiyanlara görevlerinin düzen ve huzuru sağlamak olduğu ama bunu sağlarken fiziksel şiddet kullanmayacakları söylenir. Gardiyanların mahkumları çırılçıplak soyup ilaçlamaları gibi bazı hususlar bir bir yerine getirilmeye başlanır, bunu mahkumların ma-

ruz kalmış olduğu sosyal etki olarak açıklayabiliriz. Sosyal etki, kişinin çevresindeki insanların, kişinin davranışında doğrudan veya dolaylı bir şekilde değişme meydana getirmesidir. Sosyal etki bireyin başkaları tarafından etkilenmesi ile ortaya çıkar. Buradaki amaç mahkumların gerçek hayatındaki kimliğinden yavaş yavaş uzaklaşmasını sağlayıp, mahkum rolünü onların kendi benliğine yerleştirmeye çalışılmasıdır. İlerleyen sahnelerde mahkumların isimleriyle çağrılmasının yasak olması, gardiyanlara "bay gardiyan" diye hitap edilmesi de bu amaca hizmet etmektedir. Önemli bir diğer sosyal psikolojik etki ise gardiyanların rollerini fazla benimseyip mahkumlara karşı sergiledikleri aşağılayıcı, onur kırıcı tavırlar yüzünden mahkumların kendilerini kötü hissetmesidir. Her ne kadar sadece deneye katılan gönüllü birer katılımcılar da olsa, artık kendilerini mahkum rolüne büründürmüşlerdir.

Filmin başkarakterlerinden biri olan Eckhart gardiyan grubundadır. Hayatını şov dünyasında *Elvis Presley* taklidi yaparak kazanmaktadır. Eckhart üzerindeki formanın kendisine verdiği güçten etkilenir. Araştırma grubu gardiyanlara, görev ve sorumluluklarını belirttikten sonra, deney süresince mahkumları disiplinli bir şekilde yönetmelerini ve

kesinlikle şiddet kullanılmayacağını söyleyerek gözlem odasına çekilirler. Tüm hücreler ve gardiyan odaları kameralarla izlenmektedir. Mahkumlara can güvenlikleri garanti edilmiştir ve istedikleri takdirde deneyden çıkabilecekleri ayrıca da söylenmiştir.

Gardiyanların hapishanenin kurallarını mahkumlara okumalarının ardından ilk çatışmalı olay yemek sahnesinde yaşanır. Filmin önemli yan karakterlerinden biri olan Schütte, Ferrari almak hayaliyle para biriktirmek için deneye katılmıştır. Fakat sindirim problemi nedeniyle süt içememektedir. Kural gereği yemekleri seçmeden yemeleri konusunda Eckhart'ın dayatması sonucu, filmin başkarakteri olan mahkum 77 (Tarek) buna karşı çıkar ve Schütte'nin sütünü içerek gardiyanları kışkırtır. Buna sinirlenen Eckhart tüm mahkumlara şınav cezası verir.

Eski bir gazeteci olan Tarek filmin ana karakteridir. Deneyde yer almasının başlıca nedeni, hem deneyden hem de daha önce çalıştığı gazeteye haber yaparak para kazanmaktır. Bu nedenle hapishanedeki olayları, gözlüğüne yerleştirilen gizli bir kamerayla kaydetmektedir. Deneye katılmadan önce küçük bir araba kazası sonucu Dora adında zengin bir kızla tanışır. Kızı evine götürür, kızın babası ölmüştür. Dora; babasıyla yakınlıklarını anlatırken, Tarek babasının onu çocukken kapalı ve karanlık bir yere kapatarak ona verdiği travmatik cezayı anlatır, o geceyi yakınlaşarak birlikte geçirirler. Tarek engellenmeye dayanamayan kişilik yapısı ve peşinde olduğu iyi bir haber yapma itkisiyle ilk günden itibaren gardiyanları kışkırtır. Diğer mahkumlar başlarda ona karşı koysalar da içinde bulunulan ortamın koşulları onları da taraf olmaya iter.

İkinci Gün: Tarek'in davranışlarından hoşlanmayan ve onu dize getirmek isteyen gardiyanlar kendi aralarında ceza yöntemlerini konuşurlar. Fiziksel şiddet yasak olduğu için aşağılama yöntemiyle cezalandırmaya karar verirler. Eckhart gücünü göstermek amacıyla, sabah hücreleri denetlerken Tarek'in yatağı-

nı bozar. Bu durum üzerine Tarek, Eckhart'a destek veren diğer gardiyan Berus'u hücreye iterek kilitler ve hücrenin dışında dans ederek, diğer mahkumları kendisini desteklemeye teşvik eder. Berus hücrede sessiz kalır, ancak isyan bastırılınca bunu unutmaz. Tarek'e karşı cephe alır. Bu durum Eckhart, Tarek ve Berus arasında gerginliği giderek tırmandırır. Gardiyanlar, disiplini sağlamak için kendi yöntemleriyle cezalandırma şekillerini araştırma ekibinin onayladığını düşünür. Bunda da haksız değillerdir. Tüm deney yukardaki araştırma ekibinin odasındaki monitörlerden izlenmektedir. Özellikle deneye müdahale edilmez. Sonuçlarını gözlemlemeyi tercih ederler. Eckhart'tan sonra kendini kanıtlamaya çalışan Berus havaalanında yer personeli olarak çalışmaktadır. Bu deneye katılma amacını "İnsan yeni şeylere açık olmalı, parası da iyi" diyerek açıklar, gardiyan rolüne kısa sürede adapte olur. Güç ve denetimin acımasızlıkla paralel gittiğini göstermeye başlar.

Üçüncü Gün: Berus kendilerini gözetleyen kameralara bakarak "Yönetim bizde, ne olacağını göreceğiz" der. Tarek, Berus'a kötü koktuğunu söyleyerek kışkırtır. Aslında gardiyanlar da kendi aralarında Berus'un kötü koktuğunu konuşurlar. Berus, banyoya giderek koltuk altını yıkar. Döndüğünde kameraların görmediği bir yerde Tarek'e işkence yapan diğer gardiyanlara katılır. Bu andan itibaren deney unutulmuştur. Gardiyanlar gerçek gardiyanlardan daha acımasız bir şekilde Tarek'ten intikam almaktadırlar. Berus, Tarek'in saçlarını tıraş eder, üzerine işer "Şimdi kim pis kokuyor?" diyerek öcünü alır. Gerçek yaşamda yöneticilik yapan Kranz da onlara uymakta gecikmez. Bu noktadan sonra grup içinde kimliklerini kaybeden bireyler, sorumluluğun dağıtıldığı, anonimlik duygusunun öne çıkmasıyla agresiflikler, gerçek şiddete dönüşmüştür. Grup içinde kimin ne yaptığı bilinmeyeceğinden, bireyleri engelleyecek hiçbir şey yoktur. Kranz, Tarek'e giysisini çıkartıp çıplak bir biçimde tuvaletleri sildirir ve

ardından da o kirli giysiyi üzerine giydirir. Bu andan itibaren tutuklular için zor bir dönem başlamıştır. Bu arada gardiyanlardan asıl işi öğretmenlik olan Bosch, Tarek'e temiz giyisi ve sigara verir. Tarek, Bosch'un bu hareketinden etkilenir. Görüş gününde sürpriz bir şekilde Dora tarafından ziyaret edilen Tarek, Bosch'a Dora'ya iletmesi için bir not verir. Ancak Bosch'tan şüphelenen Berus notu ele geçirir ve Bosch ihanetle suçlanarak dövülür, başına kese kağıdı geçirilerek mahkumların arasına hücreye kapatılır. Bu Berus'un sahip olduğu güç dolayısıyla çılgınlık aşamasına geldiğini gösterir.

Dördüncü Gün: Berus, Tarek'i ziyarete gelen Dora'yla konuşur. Dora bir şeylerden kuşkuludur. Berus, Dora gittikten sonra Tarek'e Dora'yla aralarında bir şeyler yaşandığını söyleyerek Tarek'i kışkırtır. Bu arada Joe yapılan işkenceler karşısında bunalıma girer. Araştırmacılara ayrılmak istediğini söyler. Gardiyanlar, onu soyarak sırtına yapıştırdıkları bir kağıda korkak yazarak işkenceye devam ederler. Artık gardiyanlar bütün sosyal baskılardan kurtulmuş güçlerinin sınırsız olduğunu düşünerek hareket etmektedirler.

Beşinci Gün: Gardiyanlar genel alana, ceza verecekleri mahkumları kapatmak üzere bir kara kutu getirirler. Araştırmacıların odalarındaki deneklerin özel dosyalarını karıştıran Berus, ortada duran kara kutuyu mahkumlara tanıtırken, "Umarım kimsenin kapalı yer korkusu yoktur" diyerek imalı bir şekilde Tarek'e bakar. Araştırmayı kontrol odasında izleyen Dr. Grimm şiddetin dozunun arttığını araştırmanın amacının saptığını bu nedenle deneyin Profesör Klaus Thon'dan bitirilmesini ister. Profesör Thon bunu kabul etmez: "Elimizde kimselerde olmayan veriler var, nasıl durdururuz?" der. Oysa deney çoktan kontrolden çıkmıştır. Olayların bu kadar kontrolsüzleşmesi aslında aşama aşama gerçekleşir. Deneyi yönetenlerin, şiddet veya zor kullanma gibi durumlarda olaylara bilerek müdahale etmediğini görürüz. Oysa deneyin başında şiddet yanlısı tutumların yasak oldu-

ğu ve cezalandırılacağı belirtilmiş, gerekirse deneyin sonlandırılacağı söylenmiştir.

Altıncı Gün: Olaylar çığırından çıkar. Profesör Thon'un dışarda toplantıda olduğu gün araştırma grubunun odasını gardiyanlar basar ve gözlem odasındaki asistanı kelepçelerek aşağıda hücreye kapatırlar. Dr. Grimm araştırma odasına geldiğinde monitörlerden aşağıdaki şiddet ve vahşeti görür. Yardımcısı hücrededir. Mahkumlardan Schütte sandalyeye bağlanmış, kafasına sert bir cisimle vurulduğu için kan kaybından ölmüştür. Tarek kara kutuya kapatılmıştır. Dr. Grimm dehşet içinde Profesör Thon'u telefonla ararken Eckart gelir. Eckart, Dr. Grimm'i tutuklar, bir hücreye kapatır, tecavüz etmeye kalkışır. Bu arada Dora da hapishaneye gelmiştir. Berus, Dora'ya yalan söyleyerek, yukarda Tarek'le buluşması için bekletmektedir. Kara kutudan kurtulan Tarek, o ana kadar herşeye pasif kalan subay olan hücre arkadaşıyla diğer mahkumları serbest bırakırlar ve Dr. Grimm'i kurtarırlar. Tüm mahkumlar kaçmaya başlar, gardiyanlar tarafından delice kovalanırlar. Kimselerin olmadığı araştırma binasında amansız bir mücadele başlar ve film iki kişinin ölümü, üç kişinin yaralanmasıyla trajik bir şekilde son bulur.

Sonuç

Filmde gardiyanlar ve tutuklular rollerini çok kısa zamanda içselleştirmişlerdir. Gardiyanlar gerçek gardiyanlardan daha acımasız davranırken, mahkumlar da engellemeye karşı şiddet içeren saldırgan davranışlar göstererek olayların tırmanmasına neden olmuşlardır. Düş kırıklığı, engelleme, tehdit durumunda her şey öğrenilmiş saldırgan davranışa dönüşmektedir. Mahkum olan Tarek'in engellemeyle şiddete olan eğilimi ortaya çıkmıştır. Grup içinde gardiyanlar bireysel kimliklerini yitirmişler, grup kimliği öne çıkmıştır. Bu yüzden bireyler daha acımasız davranabilmektedirler. Grup içerisinde anonimlik söz konusudur. Kimin ne yaptığı belirlenemez, bu da daha ölçsüz davranmaya neden olur.

Zimbardo grup davranışının bireyler üzerindeki etkisini görmek için araştırmaya başlamış, ancak gardiyanların ellerine verilen ceza ve baskı gücünü sonuna kadar kullanacaklarını öngörememiştir. Filmde bu durum daha abartılı anlatılmıştır. Filmin sonunda gardiyanlar ellerindeki gücün çılgınlığına kapılmışlar, araştırmayı yönetenlere bile şiddet uygulamışlardır. Mahkumlar ise canlarının derdine düşerek ölmek için öldürmüşlerdir.

Deneyde, sosyal uyum için, bireyin, kendisi dışındaki kişilerin gerçek ya da hayali etkileri sonucu davranışlarının değişmesi görülür. Sosyal uyma davranışı, toplumsal yaşam için zorunludur. Bireyler birbirleriyle çatışmasız ve uyumlu bir şekilde yaşayabilmek için birçok kural geliştirir. Bu davranışı etkileyen faktörlerden birisi gruptaki söz birliğidir. Bireyin kendi fikrini savunabilmesi ve gruba uymaması için gruptaki bir kişinin bile gruba uymaması yeterlidir. Buna azınlığın etkisi de denebilir. Eğer gruptaki bir kişi bile gruba uymazsa diğerlerinin uyma davranışı da azalır. Gardiyanların 77 numaraya sert tepkilerde bulunmasının nedenlerinden birisi de budur. Çünkü deneydeki diğer mahkumların, 77 numaranın itaatkar olmayan tavırlarından etkilenip başkaldırmalarını istemezler. Sosyal uyma davranışını etkileyen diğer faktörlerden birisi olan ortamsal etmenlerden benliğin kaybedilmesi etkisi de filmde birçok sahnede bariz bir şekilde görülür. Mahkumların hepsinin farklı karakteri olduğu halde bir süre sonra hepsi kendi benliğini kaybedip sadece bir mahkumun davranması gerektiği gibi davranıp bütüne uymuşlardır. Uyma davranışını etkileyen diğer bir etmen ise birey olma gereksinimidir. Bu bazı kişilerde daha fazladır. Herkes gibi giyinmek ya da herkes gibi standart bir yaşam sürmek istemezler. Yaratıcı ayrıcalıkları daha yüksektir. Filmin başkarakterleri Tarek (77 numara), deneyin başından sonuna kadar aykırıyken, bir asker olan oda arkadaşı Steinhoff'un sadece sessiz kalmanın ve gruba uymanın daha iyi sonuçlar vereceğini düşünmesi buna örnektir.

Filmin geçtiği sosyal ortam olan hapishane, normal insanlara verilen farklı görevleri sosyal etkiyle kişilerin role girmelerini kolaylaştırmıştır. Sosyal ortam değiştiği zaman bireylerin topluluk tarafından etkilenen davranışları, güdüleri de değişir. Deney filminde de sosyal ortamları değişen bireylerin psikolojik olarak adapte olup davranışlarının bir hayli değişmesi, topluluğun ve verilen görevlerin ne kadar etkili olduğu görülmüştür. Stanford Hapishane Deneyi'ni yapan Philip Zimbardo bir röportajında şöyle demiştir: "Dünyadaki kötülüklerin çoğunun kaynağı kötücül nedenler değil, birilerinden duyduğumuz 'Programa uy' ya da 'Takıma katıl' gibi sözlerdir. Bir kişi 'Ben bundan kişisel olarak sorumlu değilim, sorumluluk bende değil' diye hissettiği zaman, asıl sorumlu oynadığı rol ya da aldığı emirler olur. Bu durumda normal şartlar altında yapmayacağınız birçok şeyi yapmakta sakınca görmezsiniz." Filmde kişilerin normalde yapmayacağı davranışlarda bulunması sosyal ortamın kişi üzerindeki baskısıyla ve rolün verdiği güç veya güçsüzlükle meydana gelmiştir. Sosyal psikoloji, sosyal etkiyi, uyma davranışını içerisinde barındırır. Deneklerin, araştırmacılar tarafından verilen gardiyan ve mahkum rollerine kısa bir süre içerisinde uyum sağlamaları sosyal psikolojinin ve sosyal etkinin filmdeki yerini önemli boyutlara taşımıştır.

Gerçek Stanford Hapishane Deneyi

Stanford Üniversitesi Psikoloji Bölümü Profesörü *Philip Zimbardo*, bir psikolog olan ve itaat deneyiyle bilinen Stanley Milgram'ın sınıf arkadaşıydı. Milgram'ın bulguları, *Zimbardo*'nun merakını uyandırdı. *Zimbardo*, bu bulguların üzerine yeni bilgiler inşa etmek ve durumsal koşulların insan davranışını nasıl etkilediği hakkında daha fazla bilgi edinmek istedi. *Zimbardo* ve arkadaşları, deneklerin sahte bir hapishaneye yerleştirilmeleri durumunda nasıl tepki vereceklerini görmeye çalıştılar. Araştırmacılar, hapishane benzeri bir durumda fiziksel ve psiko-

lojik olarak sağlıklı insanların, bir deneyde yer aldıklarını bildikleri halde, davranışlarını değiştirip değiştirmeyeceklerini, algılanan gücün insan doğası ve sadizm üzerindeki olası etkilerini gözlemlemek istediler. *Phillip Zimbardo*, kendi deyişiyle "iyi insanları kötü yerlere koyduğunuzda" neler olacağını merak ediyordu. Çevremizden ne ölçüde etkileni-yorduk? İçsel özelliklerimiz, inançlarımız ya da tutumlarımız, bazı durumlardan sıyrılmamızda, çevresel etkenler ne olursa olsun kendi yolumuzda ilerlememizde ne derece etkindi? *Zimbardo*, bu soruların cevaplarını bulabilmek amacıyla psikoloji literatüründe bir kilometre taşı olacak olan meşhur deneyini tasarladı.

"Kötü yer"e karşılık bir hapisaneyi seçer. Deneyin tamamen kontrollü olabilmesi için Stanford Üniversite'si Psikoloji Bölümü binasının bodrum katı hapisane şeklinde düzenlenir. Bu katta bulunan ofislerin kapıları demir parmaklıklı hapisane kapılarıyla değiştirilir. Hücrelerin, içine üçer yatak yerleştirilir. Depo benzeri bir oda ceza odası olarak tasarlanır. Mahkûmlar, cezalandırılacakları zaman bu karanlık, küçük odaya kapatılacaklardır. Mahkum ve gardiyan olarak 24 erkek lisans öğrencisi seçerler. Katılımcılar, suç geçmişi, ciddi psikolojik ve tıbbi rahatsızlıkları olmayan 75 kişilik geniş bir gruptan seçilir. Günde 15 dolar karşılığında, iki haftalık bir süre boyunca deneye katılmayı kabul ederler. Gardiyan ve mahkum olmak üzere iki gruba ayrılan katılımcılar, bir süre gözlem altında tutulur. *Zimbardo*'ya göre deney, sıradan üniversite öğrencilerinin nasıl korkunç şeyler yapabildiğini gösteren canlı bir kanıt niteliği taşıyordu. *Zimbardo* ve arkadaşları, hapisane ortamını yakından simüle etmelerine yardımcı olması için deneyimli danışmanlardan hizmet aldı. Bu danışmanlardan en önemlisi hapsanelerde 17 yıl boyunca farklı görevlerde bulunmuş olan eski bir mahkumdu. Hapishanenin fiziksel görünümünün yanında mahkûmların ve gardiyanların giyecekleri de en ince ayrıntısına kadar

düşünülür. Gardiyanlar, resmi üniformalar giyecekler, yansıtımalı güneş gözlükleri takacaklardır. Bu güneş gözlükleri, gardiyanların gözlerinin görünmesini engellemektedir. Bu sayede mahkûmla gardiyan arasında kurulabilecek ikili insani bağın engellenmesi hedeflenir.

Mahkumlar: Tutsak rolü verilen katılımcılar, evlerinde gözaltına alındı. Ancak daha önce bu konuda onlara bilgi verilmedi. Bu durum, katılımcıların deney başlamadan önce imzaladığı onam formunu fiilen ihlal etti. Katılımcılar; kelepçelendiler, parmak izleri alındı ve gerçek suçlular gibi karakolda işlem gördüler. Daha sonra gözleri bağlandı ve üniversitenin doğaçlama hapisanesine götürüldüler. Çıplak olarak arandılar, eşyaları alındı. Üzerinde bir kimlik kodu olan mahkum kıyafetleri verilerek üçerli olarak dar hücre odalarında tutuldu. O andan itibaren onlara sadece numaralarıyla hitap edildi. Böylece *Zimbardo* ve diğer araştırmacılar, mahkum olarak atanan katılımcıları bireysellikten arındırma sürecine başlamış oldular.

Gardiyanlar: Gardiyanlar sekiz saatlik vardiyalar için üç kişilik ekipler halinde görevlendirildi. Her vardiyadan sonra evlerine gitmelerine izin verildi. Gizli kameralar ve mikrofonlarla, mahkumların ve gardiyanların her davranışı gözlemlendi. Gardiyanlara hapisanede düzeni korumak için gerekli gördükleri her şeyi yapmaları talimatını verdiler. Gardiyanlar mahkumları sözlü olarak taciz etmeye, aşağılamaya başladı. Ceza almamak için mahkumlar, kurallara uymaya başladılar. Mahkumlar, gardiyanlara boyun eğdikçe gardiyanlar daha saldırgan hale geldi. İkinci gün mahkumlar, kendileri için korkunç bir şekilde sona eren bir isyan çıkardılar. Bunun karşılığında kötü muamele gördüler. İsyanın lideri tek kişilik hapis cezasına çarptırıldı. Deneyden bir buçuk gün sonra bir mahkum serbest bırakıldı. Bunun nedeni, mahkumda depresyon belirtileri başlamış olmasıydı. Diğer mahkumlarda, zihinsel sağlıkları üzerinde uzun süreli sonuçları olabilecek duygusal

sarsıntılar nedeniyle, deneyi erken bırakmak zorunda kaldılar. Böylece deney, altı gün sonra bitirildi.

Zimbardo'nun Deneyin Kontrolden Çıktığını Anladığı An: Altı gün boyunca araştırmaya mahkum rolü ile katılan öğrenciler, yaşlıları tarafından acımasız ve insanlık dışı davranışlara maruz kaldı. Çırılçıplak soyundular, uykusuz bırakıldılar, alay edildiler, plastik kovaya tuvaletlerini yapmaya zorlandılar. Mahkum rolündeki bazı katılımcılar bu muameleye şiddetli bir şekilde isyan ederken, diğerleri son derece histerik bir hale gelerek umutsuzluğa kapıldı. Durum tam bir kaosa sürüklenirken araştırmacılar, deneye karışmamaya devam etti. Hapishane müdürü görevini üstlenen *Zimbardo*, yüksek lisans öğrencisi *Christina Maslach*'ın deneye itiraz etmesine kadar mahkumların durumunu görmezden geldi. *Maslach*, deneyi sürdürmenin etik olarak yanlış olduğuna dair endişelerini dile getirdikten sonra mahkumların durumu ciddiye alındı. O andan itibaren *Zimbardo*, deneyde kendisinin de hapishane yöneticisi olarak dönüştürüldüğünü fark etti ve *Maslach*'a hak vererek çalışmayı bitirdi.

Deneyin Sonucu: Deneyin pek çok olumsuz sonucu olmuştur. Sıradan ve sağlıklı üniversite öğrencilerinin altı gün içinde sadist (gardiyanlar) ya da tamamen itaatkâr ve pasif (mahkumlar) bireylere dönüşebilmiş olması, bu sosyal faktörlerin kişisel davranışlar üzerinde ne ölçüde etkili olabileceği konusunda önemli bir gösterge oldu. Kuşkusuz deneyin en ilgi çeken noktalarından biri de öğrencilerin çoğunun bunun bir deney olduğunu bilmelerine rağmen hapishane ortamını ve buradaki rollerini içselleştirip dışarı çıkmayı denemek yerine ya itaat ederek koşulları kabullenmesi ya da isyan çıkarması oldu. Başlangıçta iki hafta sürmesi planlanmıştı, ancak öğrencilerin başına gelenler nedeniyle sadece altı gün sonra deneyin durdurulması gerekti. Mahkumlar, gardiyanlar sert davranmaya başladıkça yüksek stres ve endişe belirtileri göstermeye başladı. Dene-

yin sonucunda ise katılımcılarda şu tür davranışlar gözlemlendi:

- Mahkumlar ve gardiyanlar bunun bir deney olduğunu bilmelerine ve istedikleri anda deneyi terk etmekte özgür olmalarına rağmen etkileşimleri saldırgan ve hatta insanlık dışıydı.

- Gardiyanlar, mahkumlara karşı saldırgan, küfürlü ve taciz edici bir şekilde davranmaya başladığı için mahkumlar, pasif ve depresyona eğilimli bir hale geldi.

- Mahkumlardan beşi, ağlama ve şiddetli kaygı gibi güçlü olumsuz duygular geliştirdi. Bu nedenle de beş mahkum araştırmayı yarıda bırakmak zorunda kaldı.

Deney; durumun gücünün, bireylerin belirli rollere uyup uymamaları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Elde edilen veriler, *Zimbardo*'nun gardiyanlar için en güçlü motivasyon kaynağının kişiliklerinin değil, durumun gücünün olduğu teorisini desteklemektedir. Mahkumlar, gardiyanlara bağımlı olarak eğitilmeleri nedeniyle zamanla daha uysal hale geldiler. Bir sayı olarak anımları ve kendilerine ait eşyalarının olmaması, mahkumların benlik duygularını kaybetmelerine neden olmuştur.

Stanford Hapishane Deneyi Etik midir?

Yapıldığı günden bugüne kadar tartışmalar yaratan Stanford Hapishane Deneyi'nin Amerikan Psikoloji Derneği tarafından 1973 yılında yapılan bir incelemede mevcut etik standartları ihlal etmediği tespit edilmiştir. Ancak bu standartlar, günümüze kadar pek çok kez güncellediği için Stanford Hapishane Deneyi tartışma yaratmaya devam etmiştir. *Zimbardo*, yapmış olduğu etik dışı deney için hapse girmedi. Ancak bu deney, günümüzde yapılmış olsaydı *Zimbardo*, hapse girmekle kalmaz; Stanford Üniversitesi de tazminat dahil olmak üzere yüklü bir para cezası alardı. *Zimbardo*, bu deneyi şu an yapmaya kalksaydı IRB (Kurumsal İnceleme Kurulu) onayı alması gerekirdi. Ancak o zaman IRB onayı söz konusu olmadığı için *Zimbardo*'yu ko-

vuşturmak için hiçbir yasal dayanak bulunmuyordu. Bununla birlikte, deney günümüz standartlarına göre tamamen etik dışı olsa da katılımcıların hiçbiri deneye zorlanmamıştı. Her katılımcı deneye isteyerek katılmış ve katılmadan önce onam formunu imzalamıştı. Katılımcıların her birine vaat edilen 15 dolar ödenmişti. Deneye bu şekilde bakıldığında etik hiçbir konuyu ihlal etmemiş gibi görünse de aslında durum öyle değildi. Stanford Hapishane Deneyi, dört farklı şekilde etik kurallarını ihlal etmişti.

Deneyi Bırakma Hakkı: Katılımcıların deneyi bırakma hakları ellerinden alınmıştır. Etik araştırmanın en temel ilkelerinden biri, hiç kimsenin deneye katılmaya zorlanmaması gerektiğidir. Gönüllülere ilk önce araştırmadan çekilme özgürlükleri bildirilmişse de bu hak daha sonra iptal edilmiştir. Katılımcı-

ların araştırmada kalmayı seçmelerini *Zimbardo*, "mahkumlar birbirlerine çikış olmadığını bildirerek bir hapsedilme hissini pekiştirdikleri" için ayrılma haklarının zedelendiğini iddia etmiştir.

Onam Formu ve Aldatma: *Zimbardo*, katılımcıların karşılaştıkları koşullar hakkında bilgilendirildiğini iddia ederken, deneyde polisler tarafından evlerinde tutuklanma gibi koşullar bildirilmemiştir. Ayrıca deney boyunca mahkum pozisyonundaki katılımcıların karşılaştıkları aşağılanma düzeyi, yeterince anlatılmamıştır. Sonuç olarak deney, katılımcılara yeteri kadar açıklanmamış ve deney boyunca etik olmayan bir aldatma yapılmıştır.

Bilgilendirme: Çalışma, katılımcılardan bilgi alma konusunda son derece başarısız olmuştur. Deney sonrası bilgi alma, katılımcıları ek psikolojik zararlardan korumaya yardımcı olur. Katılımları sonucunda zarar görmüş olanları rehabilite etme potansiyeline sahip bir çalışmanın tasarımında bilgi alma yaygın olarak önemli bir etik faktör olarak kabul edilmektedir.

Zarardan Koruma: Deneyin sonunda gerçekleşen tüm riskler beklenmesede ortaya çıktıklarında çalışma, derhal durdurulmamıştır. Mahkum rolündeki katılımcılar, psikolojik ya da fiziksel hasardan korunmamakla birlikte, fiziksel istismar, aşağılanma ve psikolojik rahatsızlıklar yaşadılar.

Bu deneyin sonucu olarak, katılımcıları bedensel ve psikolojik zararlardan korumak için etik normlar geliştirildi. Bu sebeple, o zamandan beri yürütülen tüm araştırmalar, Amerikan Psikoloji Derneği'nin etik ilkelerine uygun olarak bir etik kurul tarafından kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiştir.

Stanford Hapishane Deneyine Gelen Eleştiriler : Deney hakkında çok sayıda eleştiri yapıldı. Çalışmanın metodolojilerine yönelik yeni eleştiriler, deneyin bilimsel kusurlarını gün ışığına çıkarmıştır. Deneyin ya-

pılmasından bu yana geçen sürede deneye yapılan başlıca eleştiriler şu şekildedir:

Etik Konular: Stanford Hapishane Deneyi, genellikle etik olmayan araştırmalara örnek olarak gösterilir. Günümüzde araştırmacılar, başta Amerikan Psikoloji Derneği'nin Etik Kuralları olmak üzere çeşitli etik kuralların belirlediği gerekliliklere uymadığı için deneyi tekrarlayamıyorlar.

Genellenebilirlik Eksikliği: Çalışmanın çeşitli nedenlerle genelleştirilemeyeceği, katılımcıların temsili olmayan, çoğunlukla beyaz ve orta sınıf erkeklerden oluşan örneklemi nedeniyle sonuçların daha büyük bir nüfusa uygulanmasının zor olması.

Gerçekliğin Eksikliği: Simüle edilmiş bir deney düzeneğinin taklit etmeye çalıştığı gerçek dünya senaryosuyla eşleşme derecesi, ekolojik geçerlilik olarak adlandırılır. Çalışma aynı zamanda ekolojik geçerliliği nedeniyle de eleştirildi. Araştırmacılar bir hapishane ortamını kopyalamak için ellerinden gelenin en iyisini yapsalar da bir hapishane de var olan tüm çevresel ve durumsal unsurları tam olarak tekrarlamak imkansızdır. Ortam ve bağlam gibi faktörler, katılımcıların nasıl davrandığını etkilemiş olabileceğinden, sonuçların laboratuvar dışında olabilecekleri doğru bir şekilde yansıtmaması olasıdır.

Deneyde ilgi çekici pek çok bulgu olmasına rağmen, deney hem etik hem de bilimsel açıdan çeşitli eleştirilere maruz kaldı. Bunların en başında, öğrencilerin altı günlük deney sürecinde ciddi kimlik problemi yaşamaları ve yaşadıkları psikolojik baskı konusu vardı. Bu tür bir deney günümüzde katılımcılara verdiği büyük zarar ya da verebileceği olası zararlar nedeniyle etik olarak onaylanmamaktadır. Ancak günümüzde bu tür deneyleri engelleyen etik kuralların koyulması da Stanford Hapishane Deneyi gibi deneyler sayesinde olmuştur. Yapılan diğer temel bir eleştiri deneyin bulgularının bilimsel açıdan fazla öznel olması ve deneyin başkalarıncı tekrarlanarak aynı sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığının test edilmesinin neredeyse im-

kânsız olmasıdır. Bu eleştiri daha metodolojik bir konu üzerine olmakla birlikte yine de deneyin insan davranışı üzerine göz önüne serdikleri yadsınmaz.

Stanford Hapishane Deneyi Hakkında Güncel Bulgular :Stanford Hapishane Deneyi, insan doğası hakkında cezbedici bilgiler vermiş olsa da hem etik olarak hem de elde edilen bulgular bakımından son derece tartışmalı bir deneydir. Diğer akademisyenlerin yıllarca süren eleştirel araştırmalarından sonra, Amerikan Psikologlar Birliği'nin hakemli dergisi *American Psychologist*'te 2019 yılının ağustos ayında yayınlanan bir makale, deneyin reddedildiğini gösterir. "*Debunking the Stanford Prison Experiment*" başlıklı makale, çalışmayı "büyük ölçüde hatalı bir çalışma olduğu için çok daha önceden literatürden kalkması gereken bir çalışma" şeklinde tanımlamaktadır. Yıllarca hapishane deneyini belgeleyen arşivleri inceleyen ve katılımcılarla röportaj yapan Fransız Araştırmacı *Thibault Le Texier*, Stanford Hapishane Deneyi'nin arkasındaki gerçekleri öğrenmek için titiz bir çalışma yürüttü. *Zimbardo* ve yardımcılarının gardiyanlara nasıl zalim olmalarını emrettiğini ve hem gardiyanların hem de mahkumların *Zimbardo*'nun kanıtlamaya çalıştığı bulguların farkında olduklarını belgelemektedir. Başka bir deyişle, deneyde insan ruhunun derin karanlığını ortaya çıkaran gardiyanların sadizmi ya da mahkumların itaatkarlığı değil, üniversite öğrencilerinin bir profesörü memnun etmeye olan istekliliği idi.

Zimbardo'nun Deney Hakkındaki Güncel Açıklaması : Zimbardo, deneyinin etik olmadığını kabul ediyor. 2018 yılında yayınlanan bir bildiriye, kötü şöhretinin sonucu olarak saldırıya uğradığını ve yanlış anlaşıldığını iddia ediyor. Hapishane yöneticisi olarak, dışarıdan bir gözlemci gibi davranmayacak kadar deneye kendini kaptırdığını itiraf ediyor. Ek olarak, deneyin sonuçlarının asla tekrarlanmayacağını kabul ediyor. Çünkü günümüzde böyle bir deney yapmak asla

etik olmaz. Bununla birlikte *Zimbardo*, deneyde meydana gelen şeyin "insan doğasının en çirkin kıyafeti içinde gelişen bir draması" olduğunu iddia ediyor.

Das Experiment ve Die Welle: Kitlelilik ve Gücün Dönüşümü

Üçüncü Hare isimli bir deneyi konu alan *Die Welle* filmi, bir lisede otokrasi dersini alan öğrencilerin bunu aşama aşama nasıl kitlesel güce dönüştürdüğünü anlatır. Bu kitlesel güç dışlamayla ötekileştirme ve birlikte hareket etme hâliyle, kendilerini birey oldukları anlardan daha güçlü ve her şeyi yapmaya kendinde hak görme özgüvenini getirir. Bu özellikle futbolda bir araya gelen holiganlarda da gözlemlenebilen davranış biçiminde örnektir. Tekil olarak bu hakkı kendinde göremeyen her bir birey, bir kalabalığın içinde gizlenerek başka bir bütüne eklenerek ve başkalaşarak, bastırdığı güdülerini daha farklı bir özgüvenle ortaya koyabilir. *Le Bon'a* göre, "Kitleler isimsiz (anonim) ve dolayısıyla sorumsuz oldukları için, bireyleri daima, her yerde kontrol edici rol oynayan sorumluluk duygularından tamamen uzaklaştırır ve onları içgüdülerine daha kolay teslim eder. *Le Bon'un* bahsettiği anonimlik durumu kitle psikolojisi içerisinde oldukça kilit bir rol oynar. Çünkü anonimleşen birey ilk kez, başkaları tarafından nasıl görüldüğünü ya da yargılanıp yargılanmadığını önemsemez. Toplumsal kontrol mekanizması başka bir topluluğun içerisinde işlevini kaybetmeye yaklaşır. *Die Welle*, bir film olarak bu duruma verilebilecek en önemli örneklerden biridir. Yaşanmış bir olaya dayanan film, öğrencilerin aşama aşama nasıl dönüştüğünü gözler önüne serer. Bu dönüşümün tek sebebi ise onlara belli kuralları olan bir topluluğun parçası olma hissinin aşılmasıdır.

Das Experiment filminde ise bu anonimliğin üniforma ile gerçekleştirildiğini görürüz. Bir grup deneğin rastgele ikiye ayrılıp bir kısmının gardiyan bir kısmının mahkum olarak belirlenmesi üzerine bireylerin tavırlarında değişiklikler gözlenir. Kendisine üni-

formayla birlikte belirli bir güç ve yetki alanı tanınan birey, üniformanın içerisinde anonimleşir, artık devletin bir yansımasıdır ve tam da bu yüzden muktedirdir. Bu muktedir olma, anonimleşme hâli, gündelik hayatında yapamayacağı eylemleri sergilemekten çekinmemesine, şiddete meylinin artmasına sebep olabilir çünkü bu "hak edilmiş" şiddettir. Üniforma sahibi, kendisinde bulunan yetkiyle şiddet uygulamayı "hak etmiştir", mahkum ise işlediği suçtan dolayı şiddete maruz bırakılmayı "hak etmiştir." Bu tür kabul edilemez bir düşünce yapısının gelişmesine sebep olan üniforma ve anonimleşme hâlini *Hannah Arendt'in* de takip ettiği yüzyılın en büyük davalarından biri olan, Nazi Almanyası'nın Yahudiler ile ilgili verdiği korkunç kararların, politikalarının belirlenmesinde etkin bir rol oynayan *Otto Adolf Eichmann'ın* davasında da görebilmek mümkündür. *Eichmann* da savunmasında benzer bir yetki alanı durumundan bahsederek kendisini aklamaya çalışır. *Otto Adolf Eichmann* kendisini, verilen yetkiyi yerine getirmiş olmaktan öte görmemektedir. Bu sebeple *Die Welle ve Das Experiment*, hayatımızın her alanında karşımıza çıkabilecek bir dönüşümün izlerini yakalamamız için önemli birer kaynak film olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar;

- Wikipedia
- İstanbul Kültür Üniversitesi
- Stanford Hapishane Deneyi <https://www.derki.com/sifa/psikolojik/stanford-hapishane-deneyi/>
- The Experiment Filminin Sosyal Psikolojik Açından İncelenmesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü (Ayşenur Topsakal)
- <https://yazbuz.com/stanford-hapishane-deneyi/>
- Dergipark

RESİM

Bir Tablonun Yolculuğu ve Osman Hamdi Bey

Hüray KILIÇ

1960 yılında arkeolog ve sanat tarihi profesörü *Mustafa Cezar*, Şişli’de mühürlü bir köşkte sanatsal değerinin yanında tarihi değeri de yüksek olan, kırktan fazla tablonun olduğu duyumunu almıştı.

Köşkün sahibi resme meraklı bir armatör olan *Saim Birkök*’tü. Bekar yaşıyordu. Askerlik arkadaşının kendi adını verdiği oğlunu evlat edinmiş, onu İsviçre’de okutmuştu. Tüm servetini ona bırakmayı düşünürken, aralarında çıkan bir tartışma yüzünden oğlunu tek kurşunla öldürdü. 1959 yılında Sultanahmet Cezaevi’ne girdiğinde 76 yaşındaydı. Kanser hastasıydı. Şişli’deki köşkü mühürlenmişti.

Prof. *Mustafa Cezar*, eve girebilmek için tutukevindeki *Saim Birkök*’ten izin alarak hakim eşliğinde köşkü açtırdı. Tozlanmış evde, Ressam *Osman Hamdi Bey*’e ait kırk adet tablo gün yüzüne çıkmıştı. *Kaplumbağa Terbiyecisi* başta olmak üzere fotoğrafları çekildi. Prof. *Mustafa Cezar* 1971 yılında *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi* adıyla iki ciltten oluşan bir kitap yayınladı. (Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 805 sayfa) Bu kitap Türk sanatının Batılılaşma sürecini inceleyen araştırmacılar için bir kaynaktır.

1961 yılında *Saim Birkök*, hastalığının ağırlaşmasıyla cezaevinden salıverildi. Kısa bir süre sonra da öldü. Ardından miras kav-

gaları başladı. Anlaşmazlıklar sürerken tablolar *Resim ve Heykel Müzesi*’ne teslim edildi. Bu tablolar içerisinde *Mona Lisa* tablosu kadar ünlenmiş olan bir tablonun yolculuğuna çıkalım şimdi...

Kaplumbağa Terbiyecisi tablosunda mekân, *Bursa Yeşil Cami*’dir. Kırmızı kaftanlı figürse *Osman Hamdi Bey*’in kendisidir. Resim yapacağında çoğu zaman Doğu’ya özgü kıyafetler giyip fotoğraf çektirir ve fotoğrafa bakarak resim yapardı. Tabloya daha yakından bakarsak; bakımsız, az ışıklı bir ortamda, kırmızı kaftan giymiş, derviş gibi ellerini arkasında kavuşturmuş, sakallı, kambur, yaşlı bir adamı görürüz. Yorgun görünüşlü bu adam sırtında bir nakkare (yarım küre biçiminde küçük bir davuldan oluşan vurmali bir çalgı) ve buna bağlı boynundan aşağı sarkan mızrabını taşımaktadır. Elinde bir kırbaç değil de ney tutmaktadır. Yerde marul yiyen kaplumbağaları musikiden yararlanarak mı terbiye etmeye çalışıyor dersiniz? Bu tablonun ne anlatmak istediği sanat çevrelerinde çokça tartışılmıştır.

Osman Hamdi Bey, Paris’ten döndükten sonra, sanatı ve sanatçıyı önemsemeyen, antik eserlere değer vermeyen, kendisine sürekli engeller çıkaran devlet kurumlarıyla karşılaştı. İşte tablodaki kaplumbağalar; devletin hantal işleyen bürokrasisi ve değişime, modernleşmeye direnen, ağır aksak ilerleyen toplumun ta kendisiydi. Bir şeyleri değiştirme, dönüştürme arzusuyla yola çıkan *Osman Hamdi Bey*, tabloda yorgun, bir derviş gibi hiç vazgeçmeden, sabırla ülkesini ileriye taşıyacağına inandığı sanat bilincini geliştirmeye çabalamış biri olarak kaplumbağa terbiyecisinden hiçbir farkı yoktu.

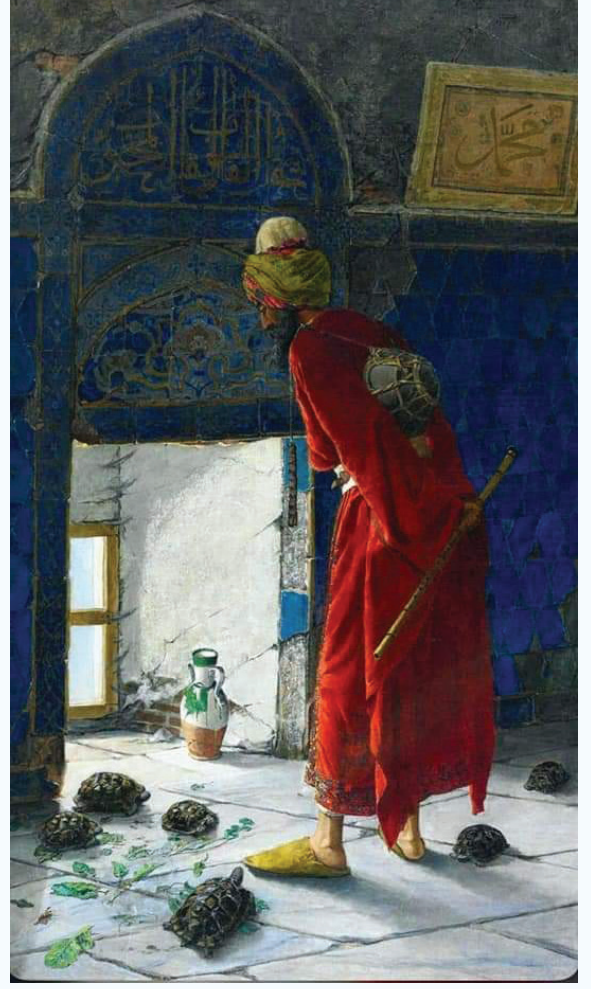
“Hem bir baba şefkati vardı adamın yüzünde, hem de gaddar bir öğretmen bakışı. Gözünü kaplumbağalara umutsuzca diktiği de söylenebilir, geleceği umutla beklediği de. Ama ne olursa olsun yaşlı eğiticinin işi zordur.

İlk çalışması 1906

Çünkü o ağırkanlı hayvanların öğrenmeye hevesli olmadıkları apaçık ortadaydı. Kaplumbağaların bazıları ona sırtını dönüp uzaklara gitmeye başlamıştı bile. Başlarında diki len adamın sabırlı olmaktan başka bir çaresi yoktu. Osman Hamdi yeni tablosunda adeta kendi hayat hikâyesini özetlemişti. Batılulaştırmaya çalıştığı muhafazakâr bir toplumda eğitici rolü oynamak gerçekten de iğneyle kuyu kazmaya benziyordu.” (s. 314)*

1869 yılında babasına gönderdiği bir mektupta *Le Tour de Monde* dergisini severek okuduğundan söz eder. *Kaplumbağa Terbiyecisi* tablosunu yaparken bu dergide çıkan gravürden etkilenmesi olasıdır. Benzerlikler olsa bile renklerin, ışığın kullanımı, derinliği, anlatmak istediği elbette bizim için daha değerlidir.

İkinci çalışması 1907

Kaplumbağa Terbiyecisi tablosu 20 yıl sonra bir açık arttırmada *Erol Aksoy*'un sahibi olduğu İktisat Bankası koleksiyonuna katıldı. Bankanın batması ve TMSF'ye devriyle *Kaplumbağa Terbiyecisi* tablosu tekrar açık arttırmaya çıkarıldı.

Yıl 2004, Swiss Otelde yapılan bir müzayedede *İstanbul Modern* ve *Pera Müzesi* tabloyu alabilmek için rakiptiler. Rakamlar havada uçuşuyordu, yukarılara fırlamıştı. Sonunda tablonun yeni sahibi *Pera Müzesi* oldu. Ödenen rakam Türk resim sanatı için bir rekordur. Gazeteler, dergiler televizyonlar bu sonuçla çok ilgilendiler. *Kaplumbağa Terbiyecisi* tablosu ve *Osman Hamdi Bey* çok popüler olmuştu, yapbozlar (puzzle) ve aslına uygun kopyaları olarak piyasadaydı artık...

Ancak *Osman Hamdi Bey* her oryantalist ressam gibi beğendiği bu tablonun bir benzerini daha yapmıştı. (İlk tablo 1906 yılında diğeri ise 1907 yılında yapılmış.) Benzerlikler olduğu gibi farklılıkları da olan bu tablo hangi yollarla Londra'ya gittiyse 1984 yılında *Erol Simavi* tarafından bir müzayeden alınmış ve ülkemize getirilmiş. Şu an *Sakıp Sabancı Müzesi*'nde sergilenmektedir.

***Osman Hamdi Bey* (1842-1910) ve yaşadığı dönem**

Meşrutiyet döneminde yaşamıştır. O döneminin aydınıdır. *Osman Hamdi Bey*, babasının isteğiyle hukuk eğitimi için Paris'e gitmiş ama gönlünü resme kaptırmıştır. Babasına zor da olsa bu tutkusunu kabul ettirir ve eğitimini resim üzerine sürdürür. Kaldığı sürede, kendi ülkesindeki eksiklikleri çok daha iyi görür. Oradaki yaşantıya, sanayideki gelişime, sanata verilen değere hayran olur, kendi ülkesinde bunların neden olmadığını sorgular. *Osman Hamdi Bey*, muhafazakâr bir ailede yetişmiştir ama düşünce sistemi Batı'ya yakındır. Fransız *Maria* ile evlenir.

Her sanatçının içinde taşıdığı "değiştirme" arzusunu yapıtlarına da taşımıştır. Örneğin; *Gezintideki Kadınlar*, *Rahle Önünde Kız ve*

Mihrap ismini verdiği tablolarında Batılışmanın gereği olarak kadınların sosyal rollerindeki değişimin gerekliliğini vurgulamak istemiştir.

Türk resim sanatında ilk figürlü kompozisyon kullanan Ressam *Osman Hamdi Bey*'dir. *Güzel Sanatlar Akademisi*'nin kurucularındandır. Aynı zamanda arkeologdur. 1887-1888 yıllarında, dönemin en önemli keşfi kabul edilen ünlü *İskender Lahit*'ini, Sidon'da (Sayda, Lübnan) kazılarında bulup, İstanbul'a getiren kişidir. Çağdaş müzeciliği başlatmış ve *İstanbul Arkeoloji Müzesi*'nin kurucusu ve ilk müze müdürü olmuştur.

Osman Hamdi Bey tüm bunları modernleşmeye direnen bir toplumda başarmıştır.

Birçok yabancı ülkeden nişan, madalya almış ve üniversite doktorasına değer görülmüştür. Ancak kendi ülkesinde bu değer, ne yazık ki kendi çevresiyle sınırlı kalmıştır.

Kaynak

Bütün Dünya Dergisi Sayı 2016/05-Buğra Derci

*Emre Caner, *Kaplumbağa Terbiyecisi – Osman Hamdi Bey'in Romanı*, Kapı Yayınları, 2019, İstanbul.

Otobüsler Zamanında Gelse

Suna CAN

Uyku sersemliğini üzerimden atamadım bir türlü. Nasıl kalktım yataktan, otobüs durağına nasıl geldim, anımsayamıyorum. Anımsadığım bir tek şey var, o da siyah pantolonumun sağ paçasına kocaman ütü izi yaptığım. Aklım pantolonumdaki ütü izinde. Sanki bütün gözler paçamda.

Hamarat, düzenli biri değilim. Başka pantolonumu giyeyim dedim. Üstüne uyan temiz gömlek ya da kazak bulamadım. Off... Bu gün de böyle geçsin. Son iş günü nasılsa.

Başım kazan gibi. Yazılıları da okumadım üstelik. Öğrencilerim başımın etini yiyecekler. Hiç çekemem. Bir yastık olsa, uyuyup kalısam şuracıkta.

Nerde kaldı bu otobüs. Yarım saat oldu. Otobüs gelecek de gelecek. Durakta oturacak yer de yok. Üstelik her oturanın başında bir kişi. Durağın arkasına geçtim. Sağ omzumu durağa dayadım ki, cam bölmeden geçen otobüsleri görebileyim diye.

Aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Boş gözlerle görmeden bakıyorum. Gözüm açık, ayakta uyuyorum sanki. Derin, kör kuyudan gelen, ürkütücü bir ses uykulu gözlerimi silkeledi:

- Yer misiniz?

Karşımda ağız kulaklarına kadar yayılmış, ıslak dudaklı, sigaradan sararmış dişlerini göstere göstere, otuzlu yaşlarında bir adam:

- Yer misiniz? dedi yeniden, elindeki çtır simidi uzatarak.

Afalladım. Elimde olmadan geriye adım attım. Sonra "Ben değil de sen yiyeceksin... anladım" dedim içimden.

Hiç oralı değilmişim, çaktırmadan başka yöne bakınıyormuşum izlenimi vererek, kör kuyuyu gözlemlemeye çalıştım. Orta boylu, kuru, diri bedenli, kıvrıkcık siyah saçlı simitçiydi. Ağız yüzüne göre oldukça büyüktü. Kışın soğuktan, yazın sıcaktan yanmış kavruk yüzünü "ben yemeyince" çevirdi:

- Fırından yeni çıktı. Odun simidi bunlar, diyerek bağırmaya başladı.

Başımı bir çevirdim. Allah kahretsin, otobüsüm gelmiş de gidiyor. Bağırdım çağırdım durması için, ama boşuna. Tüh... Dolmuşla gitsem "tin tin" iki saatte gider. En iyisi öteki otobüsü beklemek. Müdürü arayayım da bir saat geç geleceğimi söyleyeyim. Kızacak, köpürecek. Ne yapayım? Taksi tutamam ya. Zaten ne kadar kazanıyorum ki.

Suratsız. "Taksi tut"muş. Okula taksi kaç liraya gidiyor haberi var mı? Tabii kendi müdür. Bir toplantı uydur, okula gelme. Amann... Onu mu düşüneceğim şimdi. Devlet memurluğunun güzel yanı varsa, o da bu. Müdür kızar, köpürür, yerine oturur. Üç gün yüzüme bakmaz, beş gün bakmaz. Bana ne. Bakmazsa bakmaz.

Bunları düşünürken bir yandan da eğilip eğilip, pantolonumdaki ütü izine bakıyorum. Yerinde duruyor mu hala diye. Sanki kaçacak. Bir doğruldum. Burnumun dibinde, kıllı parmaklara sıkıştırılmış mendillerle karşı karşıya geldim. İster istemez yüzümü geri çektim. İnatçı el, burnumu izliyor. Burnumda bir şey mi var, onu mu anlatmaya çalışıyor diye, elimin tersiyle burnumu yokladım. Bir şey de yoktu.

En sonunda göz göze geldim kıllı elli kişiyle. Kısa boylu, kırçıl sakallı, kocaman burunlu yaşlı bir adam. Pes etmiyor. Mezar sineği gibi çevremde dolanıp duruyor. Bir yandan da:

- Mendil. Mendil var abla... Mendil.

Simitçinin ağız büyükçeydi yüzüne göre. Bu mendilcinin de burnu. Ara ara burnunu

çekiyor. Burnuna geleni geri gönderiyordu anlaşılır. Benim almayacağımı anlayınca, çarpık adımlarla korsan film satıcısının yanına gitti. Sohbet etmeye başladı korsan film satıcısıyla.

Şu Kuleli Otobüs Durağı, panayır yerine taş çıkartır. Bir yanda simitçi, bir yanda kağıt mendilci, bir yanda korsan filmci. Karşımda da kaçak sigara satıcısı. Akşamüstü gelecek olanları saymadım daha. Ciğerci, kokoreççi... Herkes, bir ekmek parası için sabahtan akşama kadar buradan gelir geçer. Gezgin satıcılar da bu ekmekten az da olsa pay kapmaya çalışır.

Kağıt mendil satan yaşlı adamı baştan aşağı şöyle bir süzdüm. Ayakkabısının arkasına basmış, gri pantolonu ayak bileğinin hemen üstünde. Üzerindeki ceketinin eteğinde bir yama var. Cep kısmı sanırım. Cebine attığı madeni paralar, cebini delmiş olmalı. Giysileri eski olmasına karşın, kendisinden beklenmeyecek kadar temizdi. Armut başı, rüzgara tutulmuş bir yaprakmışçasına sağa sola dönüyor, alıcı yokluyordu sohbet sırasında.

Sivri başı, daldan düşmüş armut gibi zınk diye durdu. Başının durduğu yöne baktım. Durağın arkasında kalan köprünün ayağındaki kuytulukta uzunca boylu, sırtı kaslı, omuzları geniş bir adam; bacakları ayrık, eli önünde duruyor. Bacak arasından şırl şırl dere akıyor. Bir dereye, bir adamın sırtına bakıyorum. İri yapılı adam pantolonunun kemerini takarak, yüzünü bana doğru döndü. Ben utandım, uykuda yüzüme sinek konmuşçasına, yüzümü çevirdim. O arada mendil satıcısı yaşlı adamla göz göze geldik. Kendisinden hiç beklenmeyecek bir tepkiyle, yandaş toplamak istercesine, yüksek sesle konuşmaya başladı.

- Dağ başında mıyız? Bu ne rezillik, kepa-zelik!

Duraktakilerden kimi gördü, kimi görmezden geldi bu durumu. İri yapılı adam, hiçbir şey olmamış, biraz önce yaptığı aşagılık hareketi sanki kendi yapmamışçasına

gelen otobüslere baktı. Bizimki durur mu. Elindeki mendilleri, mendil torbasını, film satıcısının tezgahına bıraktı:

- Hey efendi! Utanman arlanman yok mu senin? diye adamın kolunu çekiştirmez mi! İri adam, kolunu dikenli tellerden kurtarmak istercesine bir iki salladı. Boşuna. Kerpeten mübarek; bizim mendilcinin kalın, kıllı, güdük parmakları. İri adam sert bir sesle dayanamayarak:

- Dayı bırak kolumu. İşim gücüm var. Gideceğim.

- Pis herif. Herkesin işi gücü yok mu? diyor. Arada göz ucuyla duraktaki kalabalığa bakıyor. Kalabalıktan alçak, cızırtılı sesler çıktı çıkmadı, elektrik kesilmişçesine o sesler de kesildi. Daha sonra herkes kendi dünyasına daldı. Bizimki gelen geçen insanlara baka baka, bağıra bağıra:

- Utanma arlanma kalmamış. Hangi çağdayız? Tuvaletten haberin yok mu senin? diye ha bire bağırıp çağırıyordu yaşlı adam. İri yarı adamın sertliği, kızgınlığı büsbütün ortaya çıktı. Elini hışımla bir salladı, yaşlı adam yerde. İri yarı adam, yerdeki mendilcinin üzerine eğilip, son sesle bağırıldı:

- Kes sesini be!!! Deli misin nesin? Çişim geldi yaptım. Var mı ötesi? dedi. Yumruğunu sıktı, vuracaktı. Ne olduysa vazgeçti. Yaşına duyduğu saygıdan belki ya da elimde kalır korkusu. Adam gelen otobüse bindi, gitti.

Yaşlı adama baktım. Toz toprak olmuş üstünü silkeleyerek, kalktı. Küskün gözlerle çevresine baktı. Hırsıyla film tezgahından mendillerini aldı. Burnunu bir çekti. Olmadı. İki çekti. Olmadı. Sonunda dayanamadı. Güdük baş parmağını, burnunun bir sağ kanadına, bir sol kanadına bastırarak, "hınk" diye bir sümküdü. Yer gök inledi. Lök gibi yere düştü burnunda ne varsa. Elinin tersiyle de geri kalanı sildi.

Gözlerim fal taşı bakakaldım yerdeki okka gibi yeşile sarıya çalan sümüğe. Korna sesiyle irkildim. Döndüm baktım. Otobüsüm gelmiş neyse ki. Atladım otobüse.

Ertuğrul Abi'yi yitirdik...

Bir Işık İnsanı Ertuğrul Abi

26 Kasım 2022'de çok değerli bir okurumuzu kaybettik. Tanımayanlar için o sadece Dr. Ertuğrul Merter'di belki. Tanıyanlar için ise, çok iyi bir hekim, müthiş bir fotoğrafçı, gerçek bir aydın ve saymadığım bir sürü güzel özellikleri kendisinde toplayan çok iyi bir insandı. Kendine verdiği isimle *Kel Turna* ve onu sevenler, bizler için ise *Çok Sevgili Ertuğrul Abimizdi*.

O *Artı* fanzinin ilk yayınından itibaren bizim en sadık okuyucumuz oldu. Hem de okuduğu her kitap gibi, hakkını vererek... Bilgisayarının başında, altını çizerek, not defterine notlar alarak okudu. Yorumlarını, beğenilerini, eleştirilerini bizimle paylaştı, desteğini bizden hiç esirgemedi. Her sayımızın ardından "*Uzun süredir içeriği bu kadar zengin ve güzel bir dergi okumadım, basın bunu be çocuklar!*" diye bizleri yüreklendirdi. Değer verdiği tüm dostlarına göndererek, çok fazla okuyuculara ulaşmamızı sağladı. Bizleri yürekte destekleyen isimsiz bir kahramandı Ertuğrul Abi... Son sayımızı gönderdiğimde hastaydı. Hastaneye giderken, okuyamadığı için özür diliyordu bizlerden. *Artı* fanzinin bu sayısında ondan bahsetmek benim için bir vefa borcu... Bu yazıyı yazıyor olmak beni şu an çok üzüyor olsa da ona olan vefa borcumuzu ödeyebilir miyiz bilemiyorum...

O gitti tüm sevenlerinde koca bir boşluk bırakarak... Şimdi okuduğu kitapları tartışmak için aldığı notlar, "Çocuklar bunları

konuşalım" diye heyecanla buluşmak için beklediği günler, tekrar tekrar altını çizerek okuduğu kitaplar, sırada bekleyenler, öylece kaldılar... Ertuğrul Abi okumaya, öğrenmeye, düşünmeye, tartışmaya, sorgulamaya, paylaşmaya doymayan bir güzel insandı... Çektiği fotoğraflar için "Bu fotoğraf neyi anlatıyor?" diye sorgulaması... O fotoğraflar her şeyi anlatıyordu... Onun eşsiz gözünden, yüreğinden, bilgeliğinden varlık bulmuş, hayatın muhteşem anlarını, insan yaşamlarını, tek kareye yerleştirmesiyle, çok şeyler anlatıyordu... Ertuğrul Abiyi yazmak, bu satırlara, sayfalara sığdırmak o kadar zor ki... Ondan öğreneceğimiz çok şey vardı... İstanbul'a giderken hastane yatağında okuması için verdiğim *Cengiz Gündoğdu'nun Aydınlanma İçin Kalkışma* kitabını hiç okuyamadığını ama ilaçlarla uyutulurken göğsünün üstünde öylece uyuduğunu söyledi, sevgili hayat arkadaşısı *Hüsne Abla*...

Ertuğrul Abi yaptıklarına kılıf aramayan hiçbir şeyi eğip bükmeyen hayatı durmadan sorgulayan, insan olmanın bilincine ulaşmış ender bir insandı... Yaşarken büyük bir zenginliktir böyle insanların varlığı... Yokluğunda ise geride bıraktıklarının bu misyonu, kaldığı yerden devam ettirmesi, hayatın, iyiliğin, güzelliğin döngüsünde görülür... Şüphesiz sevgili Ertuğrul Abisiz hayatımızdaki boşluk hep var olacak ama paylaşımlarımız onun düşünceleri, gerçekleşmesini istediği güzellikler, bizlere devam ettirmemiz için kalan mirasıdır. Bir bayrak koşusudur bu... Biz onu sevenler, dostları, ailesi olarak ondan devraldığımız doğruluk, vicdan sahibi olma, aydın insan olma sorumluluğunun bayrağını son nefesimize kadar taşıyacak, bizden sonra gelenlere de aynı sorumlulukla devrederek bir gün ona katılacağız...

Sözcüklere sığdıramadığım en yoğun duygularla, her şey için sonsuz teşekkürler, ışıklar içinde uyu Ertuğrul Abi... Fanzinimiz verdiğiniz o güzel desteği hiç unutmayacak ve aynı çizgide yoluna hep devam edecek...

Şükran CEYHAN

Sarper Özsan'ı yitirdik...

Ustam Sarper Özsan

Sarper Özsan ile İnsanlı Atölyesindeki "Müzik Tarihi" seminerinde tanıştım. Müzik tarihini Marksist bakış açısıyla anlatıyordu. Bu anlatıma göre müzik, ekonomik toplumsal yapıdan bağımsız değildir. Bu yapı değiştiğinde o da değişir. Bu temel bakış açısıyla seminer katılımcularına ilkel müzikten postmodern müziğe bir müzik serüveni yaşattı... Bu aydınlatıcı seminerler sürecinde ona, ürettiğim müzikleri dinletme olanağım oldu. 1 Mayıs Marşı'nın; sayısını kendisinin bile anımsamadığı, tiyatro, film müziği bestecisi, benim amatör üretimlerimi son derece alçak gönüllülikle değerlendirdi. Bana bugün de yön veren yapıcı eleştiriler, değerli önerilerde bulundu... Son süreçteyse ondan piyano dersi alma şansını yakaladım. Beni zorlu bir eğitime soktu. Pianosunun bulunduğu odada, zengin kitaplığının önünde en az müzik kadar felsefe, edebiyat öğretiyordu. Parmaklarım kadar beynimi de yoruyordu ama her hafta koşarak gidiyordum dersine. O yalnızca yurdumuzun en başarılı müzik eğitimcilerinden biri değildi, öğrencilerinin yakın bir arkadaşıydı aynı zamanda. Bir saat ders yapıyorsa en

az o kadar öğrencilerinin özel sorunlarıyla, dertleriyle ilgilenirdi. Engin yaşam deneyimi ve nesnel bakış açısıyla yeni pencereler açar, ufuk genişletirdi... Bu yüzden ustam, yalnızca güzel besteleriyle kulaklarda değil, güzel insanlığıyla bilinçlerde de iz bıraktı, çoktan kıvılcık yıldızlı geleceğe kaldı...

Mustafa TABAK

M. Nuri KARAKÜÇÜK

BİLMECE DEĞİL BU

Al denilince
Almak kolaydır
Alıverirsin hemen
Olur biter
Tadına bakmak bile yeter

Ya vermek gerekince
Verebiliyor musun
Sende olanı
Gülerek ve isteyerek?

Hem de
Sevebiliyor musun
Tüm içtenliğininle
Avuç avuç da kendinden vererek...